

Etické principy v přístupu ke vzdělání v soukromém a veřejném sektoru

Bakalářská práce

Studijní program:

B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obory:

Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání

Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání

Autor práce:

Pavλίna Rucká

Vedoucí práce:

Mgr. Michal Trčka, Ph.D.

Katedra filosofie

Zadání bakalářské práce

Etické principy v přístupu ke vzdělání v soukromém a veřejném sektoru

Jméno a příjmení: **Pavčina Rucká**
Osobní číslo: P17000258
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obory: Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání
Zadávací katedra: Katedra filosofie
Akademický rok: **2020/2021**

Zásady pro vypracování:

Tato bakalářská práce se bude zabývat tím, zda a jakým způsobem má trh a jeho principy moc ovlivnit hodnotu vzdělání a přístup ke vzdělávání. Předmětem práce je komparace přístupu ke vzdělávání v soukromém a veřejném školství z perspektivy morální filosofie a etiky. Primárním cílem práce je pak analyzovat vliv tržních principů na přístup žáků a studentů ke vzdělávání a hodnotovou argumentaci obsaženou v debatách o soukromém a veřejném vzdělávání. Studentka bude postupovat v souladu s metodickými a organizačními pokyny vedoucího práce a postup bude pravidelně konzultovat.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce:
Jazyk práce:

elektronická
Čeština

Seznam odborné literatury:

SANDEL, Michael. Co si za peníze nekoupíte. Místo: Bizzbooks, 2013. ISBN: 9788026500605
SANDEL, Michael: Spravedlnost: co je správné dělat. Místo: Karolinum, 2015. ISBN: 9788024630656
SEKNIČKA Pavel, PUTNOVÁ Anna: Etika v podnikání a hodnoty trhu. Místo: Grada, 2016. ISBN: 978-80-247-5545-8
GRAY John: Marné iluze: falešné představy globálního kapitalismu. Místo: Paradigma sk., 2008. ISBN: 978-80-9686-031-9
MARSHALL Alfred: Principles of economics. Místo: Prometheus books, 1997. ISBN10: 1573921408

Vedoucí práce: Mgr. Michal Trčka, Ph.D.
Katedra filosofie

Datum zadání práce: 25. dubna 2021
Předpokládaný termín odevzdání: 30. června 2022

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. David Václavík, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

11. července 2022

Pavλίna Rucká

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří mne podporovali při psaní mé práce. Mnohokrát děkuji zejména panu Mgr. Michalu Trčkovi Ph.D. za jeho trpělivé a vstřícné vedení. Jeho rady a podněty byly vždy velkým přínosem, podpořily mne a nasměrovaly ve chvílích tvůrčí krize a velkou měrou se zasloužily o konečnou podobu práce. Nemalý dík mu patří i za jeho zápal a skvělé přednášky, díky kterým jsem vůbec pojala plán věnovat se ve své bakalářské práci etice trhu.

Děkuji také své rodině za neutuchající obětavou podporu a vytvoření ideálních podmínek pro práci. Můj zvláštní dík pak patří mému milovanému manželovi Tomášovi za jeho neustálé povzbuzování a intenzivní tlak, kterým mne často přiměl k práci i ve chvílích naprostého vyčerpání.

Svůj dík bych zde také ráda vyjádřila svým kolegyním, jejichž zájem a podpora pro mne byly velmi důležité a pomáhaly mi se minimálně v myšlenkách věnovat své práci i v momentech extrémního pracovního vytížení. Exkluzivní postavení pak v tomto smyslu zaujaly zejména má třídní asistentka paní Kateřina Lipšerová, která je mi nesmírnou oporou nejen při práci v třídním kolektivu a pak také paní Martina Kučerová, která psala podobnou práci souběžně, takže jsme se navzájem hodně podporovaly a motivovaly.

V neposlední řadě bych také ráda poděkovala všem svým přátelům za víru v mé schopnosti a za pochopení, se kterým přijímali mou neúčast na mnoha společných akcích.

Děkuji všem. Uvědomuji si, že taková podpora není samozřejmostí a jsem za ni neskonale vděčná.

Anotace

Tato bakalářská práce se bude zabývat tím, zda a jakým způsobem má trh a jeho principy moc ovlivnit hodnotu vzdělání a přístup ke vzdělávání. Předmětem práce je komparace přístupu ke vzdělávání v soukromém a veřejném školství z perspektivy morální filosofie a etiky. Primárním cílem práce je pak analyzovat vliv tržních principů na přístup žáků a studentů ke vzdělávání a hodnotovou argumentaci obsaženou v debatách o soukromém a veřejném vzdělávání. Studentka bude postupovat v souladu s metodickými a organizačními pokyny vedoucího práce a postup bude pravidelně konzultovat.

Klíčová slova

Morální filosofie, etika, tržní principy, tržní mechanismy, hodnoty, vzdělání, vzdělávání, přístup ke vzdělání a vzdělávání

Anotation

This bachelor's thesis will deal with whether and how the market and its principles have the power to influence the value of education and attitude towards the education. The subject of the thesis is a comparison of the attitude towards the education in private and public education from the perspective of moral philosophy and ethics. The primary goal of the work is to analyze the influence of market principles on the attitude of pupils and students towards the education and the value arguments contained in debates about private and public education. The student will proceed in accordance with the methodical and organizational instructions of the supervisor and will regularly consult the procedure.

Key Words

Moral philosophy, ethics, economic principles, market mechanisms, values, education, attitude towards the education

Obsah

Úvod.....	4
1 Perspektiva morální filozofie a etiky.....	5
1.1 Základní principy morální filozofie	5
1.2 Etika trhu	7
2 Tržní principy a jejich vliv na hodnotu vzdělání	8
2.1 Základní principy trhu	8
2.2 Morální hodnota vzdělání.....	9
3. Hodnotové argumenty pro uplatnění tržních principů	12
3.1 Svobodné rozhodování v rámci trhu	12
3.2 Maximalizace užitku prostřednictvím tržní směny	14
4 Důsledky uplatnění tržních principů.....	17
4.1 Morální a sociální normy	17
4.2 Proměna hodnoty prostřednictvím trhu.....	18
5 Komparace přístupu ke vzdělání v rámci soukromého a veřejného školství.....	20
5.1 Základní školy	20
5.2 Střední školy.....	23
5.3 Vysoké školy	25
6 Závěr	27
Seznam použitých zkratk	29
Seznam příloh	30

Úvod

Výchova a vzdělání nastupujících generací je klíčovým faktorem určujícím směřování celé společnosti a týká se tak každého z nás. Problematika výchovy a vzdělávání se tak stává z hlediska veřejnosti jednou z nejsledovanějších oblastí. Poslední dobou prochází tento sektor velmi dynamickým vývojem nejen v oblasti zavádění progresivních vyučovacích metod a moderních technologií. V oblastech daleko subtilnějších, méně očividných a zejména obtížně kvantifikovatelných jako jsou přístupy ke vzdělávání a hodnotě vzdělání jako takového ovšem také dochází k významným změnám, jež signifikantně leč bez povšimnutí ovlivňují stav našeho školství a jeho obraz v očích veřejnosti. Právě tyto změny se staly předmětem této bakalářské práce.

Práce se zaměřuje na etiku trhu, konkrétně na důsledky působení ekonomických principů na morální a etické hodnoty. Cílem práce tak je pomocí etické argumentace a uplatněním různých etických principů prokázat, jak peníze, potažmo tržní mechanismy, ovlivňují přístup ke vzdělání. Přístupem ke vzdělání je zde myšlen hlavně přístup z hlediska hodnotových systémů, ne z hlediska dostupnosti, přestože ekonomizace určitého vzdělání může významně ovlivnit právě i jeho dostupnost. Hlavním východiskem se tedy stává otázka, jak a zda vůbec má trh schopnost ovlivnit hodnotu vzdělání v očích společnosti.

V první, teoretické, části jsou obecně představeny etické a ekonomické principy, které se uplatňují v rámci školství a významně ovlivňují jeho kulturu. V aplikační části jsou pak tyto principy vztaženy konkrétně na oblast školství a na základě komparace soukromých a veřejných škol je pomocí hodnotové argumentace prokázán dopad jejich působení na přístup ke vzdělání a vzdělávání.

1 Perspektiva morální filozofie a etiky

Filozofie a zejména pak morální filozofie nám poskytuje myšlenkový rámec, v němž lze zkoumat principy, které nám umožňují správné soudy a rozhodnutí v různých situacích. Následně, během konfrontace s novou situací, či situací vyvíjející se neočekávaným směrem, jsme nuceni se nad těmito principy zamýšlet znovu a kriticky je přehodnocovat. Uplatňuje se zde vnitřní potřeba uvést naše stanoviska do souladu s principy, které máme tendenci uplatňovat při procesu rozhodování. Morální filozofie nám tak umožňuje hlouběji se zamýšlet nad nejzákladnější otázkou, co je správné dělat a co ne. Velmi důležitým a vlastně nezbytným aspektem jsou argumenty podporující dané myšlenky. Morální filozofie jako věda zkoumá morálku a nastiňuje, jak by měli lidé správně žít ve vztahu k ostatním. Úkolem je nalézt a argumenty podpořit odpovědi na některé obecnější základní filozofické otázky jako například co je morálka, co je spravedlnost, co je pravda a zda vůbec existuje; nebo kdy, za jakých okolností a jestli vůbec lze stavět názory a zájmy jednotlivce nad protichůdné názory a zájmy ostatních. Pomocí morální filozofie také můžeme nahlížet konkrétní morální dilemata jako jsou existence a oprávněnost trestu smrti či potratů a zároveň nám může v rámci aplikované etiky poskytnout jakési vodítko při řešení různých morálních výzev, na které lidé narážejí ve svém každodenním životě jako například zda je správné lhát příteli či spolupracovníkovi v případě, že mu to pomůže, nebo kontroverze spočívající v rozporu mezi právem na svobodný projev a projevy nenávisti.

Nalézt odpovědi na výše uvedené otázky není jednoduché a pokoušeli se o to nejslavnější filozofové všech dob, mezi něž lze směle zahrnout antického Aristotela či Sókrata, slavné filozofy osmnáctého století jako třeba Immanuela Kanta, Johna Milla nebo Jeremy Benthama, ale také významné současné filozofy, mezi něž rozhodně patří například Michael Sandel nebo James Garvey. Tyto otázky se vrací a přetrvávají po skutečně dlouhou dobu a pro morální uvažování jsou nevyhnutelné. Odpovědi na ně totiž ovlivňují každodenní lidské životy. Na druhou stranu můžeme narazit na námitku, že ačkoli se jimi filozofové zabývají již od dob antiky, stále se nedaří nalézt uspokojivé a všeobecně platné odpovědi. Tato námitka zakládá hlavní kritický myšlenkový proud – skepticismus.

1.1 Základní principy morální filozofie

Dvěma základními principy uplatňujícími se v rámci morální filozofie jsou princip konsekvencionální a princip kategorický. Tyto dva principy morálního uvažování se zásadně liší v pohledu na to, co je správné a mohou být dokonce v přímém kontrastu. Konsekvencionalistický princip nachází morálku až ve stavu, který nastane následkem daného chování. Ústředním myšlenkovým směrem tohoto morálního uvažování se stal utilitarismus, za jehož zakladatele je považován anglický politický filozof Jeremy Bentham. Správná věc zde závisí až na důsledcích, které má konkrétní čin. Základní

utilitaristický přístup se dá poměrně jednoduše shrnout v myšlence, že správné chování znamená maximalizovat všeobecnou úroveň štěstí neboli dosáhnout největšího možného dobra pro co nejvyšší počet jedinců a správnost činu je tak posuzována pouze na základě konečného stavu, který nastane následkem onoho činu. Převládne-li blaho nad bolestí, je takový čin považován za morální bez ohledu na jeho vlastní vnitřní kvalitu. Důsledek prostého sčítání užitku může být ovšem poněkud rozporuplný. Jak totiž vyplývá z výše uvedeného, je tak stále možné schvalovat i nemorální chování, pokud je jeho výsledkem převažující užitek. Oproti tomu v rámci kategorického principu nacházíme morálku již v samotném činu a důsledek není pro morální uvažování relevantní. Pravděpodobně nejznámějším představitelem kategorického morálního uvažování byl německý filozof Immanuel Kant, který formuloval kategorický imperativ. Pro formulaci kategorického imperativu je nezbytné vymezit pojem maxima. Slovo maxima je odvozeno od latinského „propositio maxima“, což znamená „nejvyšší zásada“. Kant slovo maxima používá ve významu nejvyšší zásady, podle které člověk jedná.¹ Definuje maximu jako subjektivní princip chtění a odlišuje ji od praktického zákona, který je naopak principem objektivním.² Maximy jsou subjektivními praktickými zásadami, což pro Kanta znamená, že obsahují všeobecné určení vůle.³ Z výše uvedeného vyplývá, že maximy se nemohou vztahovat na jednání nedobrovolná nebo nevědomá. Sami si je pro sebe volíme, a proto mohou být a jsou předmětem mravního posuzování.⁴

Samotný kategorický imperativ pak vychází z osobních maxim, je absolutně nepodmíněný a je vlastně jakousi obecnou maximalizací zlatého pravidla. Kant v něm nachází nejvyšší princip morálky. Základní formulace Kantova imperativu pak zní následovně: „Jednej pouze podle té maximy, o níž můžeš zároveň chtít, aby se stala obecním zákonem.“⁵ Nutno podotknout, že při posuzování morálnosti určitého jednání Kant poněkud asketicky vylučuje jakýkoli osobní prospěch z takového jednání, a to včetně následného uspokojení z dobrého jednání, jelikož pak lze předpokládat, že člověk neuplatnil kategorický imperativ, ale následoval své žádosti uspokojení. Kategorický imperativ pro Kanta znamená ne jednat z přesvědčení, ale z povinnosti, kvůli mravnímu zákonu samému.⁶ Znamená to, že „aby bylo cokoli morálně přiměřené, nepostačuje, že je to přiměřené mravnímu zákonu, nýbrž musí se to dít také kvůli němu samotnému“.⁷

¹ Poznámka překladatele č. 1, In: Kant, I., *Základy metafyziky mravů*. Praha: Svoboda. 1976, s. 61.

² Kant, I. *Základy metafyziky mravů*. Praha: Svoboda. 1976, s. 31.

³ Kant, I. *Kritika praktického rozumu*. Praha: Svoboda. 1996, s. 29.

⁴ Höffe, O. *Kantův kategorický imperativ jako kritérium mravnosti*. In: Chotaš, J. a Karásek J. (eds.). *Kantův kategorický imperativ*. c.d., s. 13.

⁵ Kant, I. *Základy metafyziky mravů*. s. 53-54, In: Sandel M., *Spravedlnost: Co je správné dělat*. Praha: Karolinum, 2020, str. 123.

⁶ Sandel M., *Spravedlnost: Co je správné dělat*, Praha: Karolinum, 2020

⁷ Kant, I. *Základy metafyziky mravů*. Praha: Svoboda, 1976, s. 53.

1.2 Etika trhu

V dnešní době je možné koupit prakticky cokoli. Distribuce spotřebního zboží je nepostradatelným motorem každé ekonomiky a trhy se tak staly velmi významným faktorem, který ovlivňuje naše každodenní životy. Peníze a tržní principy ovšem pronikají prakticky do všech oblastí lidského života. Bráno z čistě ekonomického hlediska na tom není vlastně nic špatného. Na obhajobu tržní směny se často uvádí, že směna statků za peníze je vlastně projevem svobody a realizací užitku. Pokud spolu dva subjekty směňují statky za předem dohodnutých podmínek na základě svých svobodných rozhodnutí, dochází k uplatnění svobody a zvyšuje se užitek obou zainteresovaných stran. Jedna strana uspokojí svou potřebu inkriminovaného statku a druhá strana těží z monetizace své nabídky. U tržní směny by se dalo předpokládat, že se zde budou uplatňovat hlavně ekonomická hlediska a morální aspekty budou stát někde v pozadí. Tržní vztahy nám ovšem pronikají i do jiných než ekonomických oblastí a mohou zásadně ovlivnit přístup lidí k nabízeným statkům. Ve světle všeobecné monetizace tak v rámci tržní směny narážíme na problém uplatnění nejen finančních, ale i morálních aspektů. U některých nemateriálních statků jsme svědkem toho, jak trhy a tržní mechanismy proměňují vnitřní hodnotu daného statku a posouvají sociální a morální normy a hodnoty.

Vzdělání prostřednictvím celé řady soukromých škol na všech úrovních školského systému rozhodně patří ke komoditám, které jsou na trhu dostupné. Na druhou stranu ovšem stále existuje i hustá síť veřejných škol, kde se za vzdělání platit nemusí. Nabízí se tedy nejen otázka, co vede lidi k tomu, že platí za něco, co je dostupné i zdarma, ale také zda mají trhy a tržní mechanismy moc ovlivnit přístup lidí ke vzdělání. Přístupem ke vzdělání je zde myšlena jeho vnitřní hodnota neboli přístup z hlediska hodnotových systémů, ne z hlediska dostupnosti. Hlavním metodologickým východiskem této práce je tak analyzovat a porovnat přístup ke vzdělání ve veřejném a soukromém školství na základě již zmíněných morálních a etických principů.

2 Tržní principy a jejich vliv na hodnotu vzdělání

2.1 Základní principy trhu

Trh je neustále probíhající proces, jehož základní podstatou je nepřetržitá interakce nabídky a poptávky. V rámci uplatnění základních tržních mechanismů dochází k permanentnímu volnému působení sil na straně nabídky a poptávky, které se zákonitě navzájem ovlivňují. Trh má tendenci toto vzájemné působení vyrovnávat a směřovat tak k určitému rovnovážnému stavu, kdy množství a kvalita statků nabízených na straně nabídky za danou cenu odpovídá situaci na straně poptávky. Funkčnost tržních mechanismů pak vychází ze dvou zákonů trhu. Jedná se o zákon nabídky a zákon poptávky. Na základě atraktivity omezeně dostupných statků se uplatňuje zákon nabídky, kdy s rostoucí cenou roste zároveň nabídka. Pokud je na trhu pouze omezená nabídka atraktivního zboží, zákazníci ochotně platí vyšší cenu. A vyšší ceny následně zvyšují nabídku. To znamená, že čím vyšší cenu jsou zákazníci či klienti ochotni si zaplatit, tím vyšší je počet dodavatelů zboží či poskytovatelů služeb ochotných splnit požadavky na straně poptávky. Zákon poptávky nám naopak říká, že s rostoucí cenou poptávka po poskytovaném plnění klesá. To znamená, že čím vyšší je na straně nabídky nastavena cena za danou kvalitu plnění, tím nižší je zájem ze strany zákazníků a klientů. Přirozeným důsledkem těchto samoregulačních schopností trhu neboli neustálého poměřování a vyrovnávání sil na straně nabídky a poptávky je pak vlastní dynamika trhu. Všechny tyto tlaky a procesy uvnitř trhu směřují k dosažení rovnovážného stavu neboli ekvilibria, který lze považovat za ideální. Nicméně v reálném životě není mnoho věcí ideálních a trhy nejsou v tomto ohledu žádnou výjimkou. Samoregulační schopnosti trhu jsou permanentně narušovány zásahy zvenčí (ať už se jedná o různá politická, či manažerská rozhodnutí, různá omezení, či naopak podpory některých sektorů atd). Nutně tak dochází k jistému pokřivení situace na trhu, jehož důsledky se mohou projevit a také se projevují jako nepřirozený a přinejmenším nezamýšlený stav.

Co se týká komodit dostupných na trhu, není školství a potažmo vzdělání žádnou výjimkou. Vezmeme-li nyní v úvahu základní ekonomický zákon, a to že situaci a cenu na trhu určuje zejména poptávka, je vlastně pro společnost žádoucí, aby soukromé školy existovaly. Jejich existence tak totiž dokládá, že vzdělání je hodnotou, za kterou jsou lidé ochotni platit a stává se tak komoditou, o kterou je na trhu zájem. Ve své knize *Spravedlnost: Co je správné dělat* předestírá Michael Sandel hned na začátku otázku spravedlnosti tržních principů. Na příkladu stoupajících cen v době krize (jako příklad uvádí hurikán Charley, který v roce 2004 způsobil katastrofu v oblasti Mexického zálivu) ukazuje, jak jsou ceny na trhu ovlivnitelné poptávkou. Na obhajobu volného trhu a cen stoupajících pouze na základě zvýšené potřeby určitých komodit po řádění hurikánu na Floridě se postavil například liberální ekonom Thomas Sowell, který ve svém článku pro Tampa Tribune obhajoval vysoké ceny slovy: „Na takových

(lichvářských, pozn. autorky) cenách není nic nespravedlivého; vždyť jen odrážejí hodnotu, kterou se kupující a prodávající rozhodli přisoudit věcem, které směňují“.⁸ Sandel dále předestírá dva obvyklé argumenty pro obhajobu volného trhu. „Jeden se týká blahobytu a druhý svobody. Za prvé trh zvyšuje blahobyt společnosti jako celku tím, že dává lidem podnět, aby se co nejvíce snažili dodávat zboží, které chtějí druzí. (V běžné mluvě často stavíme blahobyt na roveň ekonomické prosperitě, třebaže blahobyt je širší pojem, který zahrnuje neekonomické stránky šťastného života ve společnosti.) Za druhé trhy respektují osobní svobodu; než aby zboží a službám vštěpovaly určitou hodnotu shora, nechávají lidi, aby se sami rozhodli, jakou hodnotu přiřadí tomu, co si vyměňují“.⁹ U soukromého školství se touto směňovanou komoditou stává vzdělání.

V prostředí volného trhu má sama poptávka po určitém zboží moc svou výši určovat cenu dané komodity. Širší možnosti uspokojivého uplatnění a zároveň všeobecné společenské uznání vyššího vzdělání jako jistých osobnostních kvalit dnes ve společnosti působí jako katalyzátor na straně poptávky. Stále více lidí usiluje z různých důvodů o dosažení co nejvyššího vzdělání a zvyšující se poptávka tak samozřejmě vytváří prostor pro vznik subjektů, které budou schopny a ochotny tuto poptávku za určitých okolností uspokojit. Díky vnějšímu zásahu do tržních mechanismů v podobě státem garantované nabídky veřejných škol ovšem dochází ve školství k jisté deformaci tržních principů. Fakt, že vedle nabídek soukromých škol existuje ještě bezplatně dostupné vzdělání bezpodmínečně vede k tomu, že poptávka není v segmentu vzdělávání jediným cenotvorným prvkem. Významným prvkem, který se zde uplatňuje je také zájem o studium a zejména pak poptávka po konkrétních atraktivních oborech. Je naprosto přirozené, že soukromé školy budou nabízet zejména ty obory, o které je mezi studenty zájem, bez ohledu na společenskou poptávku po oborech, které jsou nutné. Na úrovni základních škol pak nabídka soukromých subjektů poskytuje zejména jistou alternativu ke všeobecnému trendu ve vzdělávání. Samotná existence soukromého podnikání v oblasti vzdělávání a aplikace ekonomických kritérií ve školství je nezpochybnitelný fakt, který je důsledkem realizace základních občanských svobod. Otázkou ovšem zůstává, jak se tato reálná situace promítá do vnímání vzdělání jako takového a zda, nahlíženo optikou etických principů, mají trhy schopnost proměnit vnitřní, morální hodnotu vzdělání v očích široké veřejnosti.

2.2 Morální hodnota vzdělání

Morální hodnota vzdělání vychází z přirozené potřeby člověka uplatnit rozum a dosáhnout dobrého života. Rozum, jako schopnost uvažovat, hodnotit a předvídat následky svých činů, odlišuje člověka od jiných živých tvorů. Pokud je cílem každého člověka nalezení dobra pro něho samého musí tak

⁸ Thomas Sowell, *How „Price Gouging“ Helps Floridians*. Tampa Tribune, 15. září 2004. In: Sandel M., *Spravedlnost: Co je správné dělat*. Praha: Karolinum, 2020, str.13.

⁹ Sandel M., *Spravedlnost: Co je správné dělat*. Praha: Karolinum, 2020, str. 14 – 15.

nezbytně používat rozum k nabytí vědění neboli znalostí. Pokud má člověk zjistit, který směr je pro něj v životě ten správný, musí správně posoudit své zaměření a schopnosti. A k tomu, aby byl schopen se správně rozhodnout, je nezbytné, aby posuzoval na základě znalostí. Proto je důležité, aby před tím, než se začne specializovat a soustředit se na svou vlastní cestu, dosáhl určitého stupně všeobecného vzdělání. Na základě těchto všeobecných znalostí a zejména na základě lehkosti, či naopak obtížnosti jejich nabytí, je pak možné usuzovat, jaký směr pro něj bude ten pravý. Jelikož je člověk zoón politikon a nežije osamocený, musí brát vždy v potaz také svůj společenský přínos. Ten je totiž podstatným vnějším faktorem ovlivňujícím stupeň dosaženého společenského uznání a tím pádem má přímý vliv na míru dosaženého dobra v životě každého jedince.

Z výše uvedeného vyplývá, že člověk by měl používat svůj rozum tak, aby nabyl nejvyšší možné vzdělání, kterého je schopen a toto vzdělání pak uplatnil v zájmu konání dobra pro společnost. Otázkou zde však zůstává, jak dalece nezbytné je vyšší a úzce specializované vzdělání k tomu, aby byl člověk v životě úspěšný dle dnešních, individualistických a materialisticky zaměřených měřítek. Spousta velmi úspěšných lidí totiž žádnou univerzitu neabsolvovala.

Z hlediska maximy a kategorického imperativu Immanuela Kanta. Podle Kanta rozum odlišuje člověka od bytostí nemyslicích, ale v jeho podání není nijak provázán se světem jevů, který je pouze nahodilý, a jediné cestou samotného rozumu nesmišenu s empirickými podněty, lze dospět k čisté představě povinnosti a mravního zákona, jinými slovy k pravému dobru.¹⁰ Pokud v sobě tedy člověk odhalí studijní potenciál k vystudování řekněme lékařství, je vlastně jeho morální povinností tento potenciál využít a studovat daný obor. Pokud by se totiž rozhodl jinak, a jeho maxima se zevšeobecnila, znamenalo by to, že ve společnosti by byl zakrátko nedostatek lékařů (nebo architektů, právníků, anebo třeba učitelů v závislosti na vystudovaném oboru). Takový člověk tedy musí studovat a následně působit v daném oboru, i když to třeba sníží jeho osobní pocity štěstí. Při uplatnění kategorického imperativu by měl studovat vlastně jen proto, že může a veškeré následné požitky plynoucí z následujícího společenského statusu by neměly v jeho rozhodnutí hrát žádnou roli. Jedině takové jednání je totiž podle Kanta morálně správné.

Ze společenského hlediska je samozřejmě žádoucí, aby byly ve společnosti přiměřeně zastoupeny všechny vzdělanostní vrstvy obyvatelstva a to, na kterém místě nakonec daný jedinec nalezne své uplatnění by mělo být určeno na základě jeho užitých schopností. Na základě společenského přínosu pak každému náleží příslušná odměna. Již Aristotelés tvrdil, že spravedlnost znamená dát každému, co si zaslouží.

¹⁰ Kant, I. *Základy metafyziky mravů*.

Každá společnost ovšem disponuje určitým procentem mimořádně nadaných jedinců a na druhém konci spektra určitým počtem jedinců, jejichž intelektuální limity jsou velmi nízko. Nicméně společenský tlak vyvíjený na jedince a následně jeho společenský statut přiznaný na základě dosažené úrovně vzdělání žene poptávku po vzdělání stále výše a výše. Každý se snaží o dosažení co nejvyššího vzdělání a zajistit si tak určitý společenský kredit. Prostřednictvím soukromých škol je dnes i vyšší vzdělání dosažitelné pro stále vyšší počet uchazečů. Školství jistě není výjimkou, a i zde se uplatňují základní zákony trhu — zákon nabídky a poptávky. Zvýšený zájem o vzdělání tak samozřejmě vyvolává reakci na straně nabídky, která se přirozeně rozšiřuje. Jak již bylo vysvětleno výše, díky vzájemné interakci nabídky a poptávky je důsledkem pokles cen. A ten je v oblasti vzdělání umocněn nabídkou veřejných škol zdarma. Vezmeme-li v potaz, že výsledná cena odráží ochotu dvou subjektů realizovat směnu, kdy na straně poptávky vlastně cena symbolizuje hodnotu směňovaného statku pro příjemce, logicky z toho vyplývá premisa, že monetizace vzdělání nutně vede ke snížení jeho vnitřní hodnoty. Níže nahlédneme tuto problematiku optikou etických principů.

3. Hodnotové argumenty pro uplatnění tržních principů

Jako přirozený důsledek snah o co nejvyšší uplatnitelnost na trhu práce a technologických i sociologických proměn společnosti dlouhodobě pozorujeme neustále rostoucí společenskou poptávku po vzdělání. Z předchozího textu pak vyplývá, že taková situace vytváří prostor pro uplatnění tržních principů, na něž lze vedle základních ekonomických principů nahlížet také optikou fundamentálních společenských hodnot.¹¹ V debatách na téma intenzivního uplatňování ekonomických a tržních principů ve stále více oblastech lidského života zaznívají zejména dva výrazné argumenty týkající se základních společenských hodnot. V následujících dvou podkapitolách se budeme hlouběji zabývat realizací svobody a maximalizací užitku prostřednictvím tržní směny. Vysvětlíme si tyto dva argumenty, předložíme nejčastější námitky a pokusíme se na tyto námitky nalézt odpovědi.

3.1 Svobodné rozhodování v rámci trhu

Svoboda je chápána jako nespoutané bytí, což je spojeno s určitou vnitřní schopností sebeurčení. Do popředí našeho zájmu vystupuje morální svoboda, kterou můžeme chápat, jak v širším smyslu jako schopnost rozhodnout se k něčemu, aniž by tomu bránily vnější podmínky, tak v užším smyslu jako schopnost rozhodnout se k něčemu bez překážejícího závazku.¹² Svobody nelze člověka úplně zbavit, lze ji pouze výrazně omezit.¹³ V naší společnosti je svoboda jednou z elementárních a všeobecně uznávaných hodnot. Není tedy divu, že argumenty týkající se svobody a svobodné volby patří v rámci jakékoli diskuze k těm nejsilnějším. Důvody zohledňující aspekty svobody nelze vynechat ani hovoříme-li o trhu a tržních mechanismech. Častým a podstatným argumentem uváděným na obhajobu uplatnění tržních mechanismů je tvrzení, že prostřednictvím tržní směny dochází k realizaci svobody.

Trh jako takový je místo, ať už reálné či virtuální, kde díky distribuci zboží a služeb dochází k uspokojení poptávky prostřednictvím realizace nabídky za tržní cenu. Princip svobody se tedy na trhu uplatňuje během procesu rozhodování o realizaci dané směny. Dva subjekty na základě vlastního svobodného rozhodnutí vstupují do tržního vztahu. Na straně nabídky je to dodavatel, který se rozhodl zpeněžit svůj výrobek nebo službu. Na tržní cenu má samozřejmě vliv celá řada

¹¹ Tržními mechanismy, ovšem bez etických hledisek, se zabývá např. Alfred Marshall ve své knize *Principy ekonomiky*. Alespoň částečně se pak vlivem trhů na společenské hodnoty zabývá John Grey v knize *Marné iluze: falešné představy globálního kapitalismu*. Svým pojetím se ovšem přibližuje knize *Etika klimatické změny* od Jamese Garveyho, jelikož problematikou dopadů trhu na morální hodnoty se zabývá spíše v globálním měřítku.

¹² Brugger, W.: *Filozofický slovník*. Praha, Naše vojsko, 1994 in: Seknička P., Putnová A.: *Etika v podnikání a hodnoty trhu*. Praha, Grada Publishing, 2016, str. 104.

¹³ Seknička P., Putnová A.: *Etika v podnikání a hodnoty trhu*. Praha, Grada Publishing, 2016, str. 104.

skutečností počínaje poptávkou na trhu, přes vstupní náklady až po reálné možnosti samotné distribuce. Nicméně dodavatel se po zvážení všech těchto aspektů sám a svobodně rozhoduje, zda pro něj má cenu za daných okolností příslušný statek na trh uvádět a realizovat jeho prodej. Na straně poptávky je to zákazník či klient, jenž se v prostředí svobodného trhu na základě svých vlastních preferencí rozhoduje, zda tržní cena nabízeného statku odpovídá hodnotě, kterou pro něj v danou chvíli příslušný statek představuje, a zda je tedy ochoten za něj stanovenou cenu zaplatit. Výsledkem takového procesu je tedy svobodné rozhodnutí obou subjektů realizovat danou transakci.

Námitkou k výše uvedenému pohledu je ovšem skutečnost, že zde nahlížíme na realizaci svobody pouze v rámci její užší definice. Bereme v potaz a v rámci požadavků na svobodnou volbu vylučujeme pouze nátlak dalšího subjektu. Samozřejmě a jaksi automaticky předpokládáme, že pokud dané subjekty realizují svá rozhodnutí bez nátlaku kohokoli jiného, jsou tato rozhodnutí jistě svobodná. Nicméně je zde přehlížen fakt, že k daným rozhodnutím nemusí být kdokoli nucen pouze další osobou či institucí, ale jistý, a ne zrovna zanedbatelný vliv na jakákoli rozhodnutí může mít také samotná situace, ve které se rozhodující se subjekt v danou chvíli nachází. Oporu pro tuto námitku předkládá např. Michael Sandel. Ve své knize Spravedlnost: co je správné dělat v již výše zmiňovaném příkladu velmi vysokých cen za komodity intenzivně poptávané po řádění hurikánu Charley na Floridě v roce 2004 předkládá rozdílný úhel pohledu. Lidé akceptovali ceny několikanásobně vyšší, než byly ty původní, ne díky svobodnému rozhodnutí nechat více vydělat dodavatele, ani je k tomu nedonutila například vláda nějakým nařízením. Ti lidé nakupovali za vyšší ceny pod tlakem okolností, zkrátka proto, že dodavatelé využili skutečnosti, že původní zdroje a distribuční kanály nebyly funkční. Obyvatelé postižené Floridy se náhle ocitli v nezaviněné pozici, kdy byli vnější situací donuceni akceptovat momentální stav na trhu a zaplatit například za pitnou vodu, která je nezbytná pro základní přežití, až absurdně vysoké ceny i přes to, že to pro ně bylo velmi nevýhodné a za normálního stavu by se tak jistě nikdy nerozhodli. Za takových okolností můžeme jen stěží hovořit o svobodné volbě. Dalším příkladem ilustrujícím zúžený pohled na svobodu volby v rámci volného trhu je dobrovolnická armáda. Na první pohled by se mohla zdát myšlenka dobrovolnické armády velmi lákavá. Nikdo není ke službě v ozbrojených složkách nucen, ale každý má možnost se svobodně rozhodnout, zda do armády vstoupí či nikoli. Motivací je kromě splnění určité občanské povinnosti jistě zejména finanční pobídka. Důsledkem takové motivace je stav, kdy se do armády hlásí zejména příslušníci nízko až středně příjmových skupin. Otázkou pak ovšem opět zůstává, do jaké míry je takové rozhodnutí svobodné. M. Sandel k tomu dodává, že někteří z těch, kdo skončí v profesionální armádě mohou mít k vojenské službě právě takový odpor jako ti, kteří zůstanou mimo ni. Jsou-li chudoba a ekonomické znevýhodnění všudypřítomné, může

rozhodnutí vstoupit do armády odrážet prostě nedostatek jiných možností.¹⁴ Tyto příklady a celá řada dalších jsou tedy oporou pro námitku, již můžeme shrnout slovy M. Sandela: „Pro ty, kteří mají pouze omezené možnosti, není svobodný trh až tak svobodný“.¹⁵ Je nezbytné zvažovat veškeré vlivy a tlaky, které proces rozhodování ovlivňují. Abychom mohli jakoukoli volbu v rámci trhu považovat za svobodnou, musí nezbytně vycházet pouze z preferencí daného subjektu. Na rozhodování nesmí mít vliv žádné jiné faktory.

Jako odpověď na tuto námitku se nabízí fakt, že například ekonomické znevýhodnění zaviněné náhlou situací jako tomu bylo v případě lichvářských cen na Floridě, je pouze přechodné a trh dříve či později díky svým samoregulačním schopnostem vzniklé disproporce vyrovná. Ceny se tak časem vrátí na oběma stranami akceptovatelnou, spravedlivou výši. Zároveň lze připustit, že enormní navýšení cen za poskytované plnění podporuje nabídku a urychluje dodávky poptávaných statků, protože trh je nenasycený a pro dodavatele se díky vysokým cenám stává velmi atraktivním. Umožňuje tak rychleji uspokojit nejnaléhavější potřeby. Dalším aspektem, jenž nám umožňuje nahlížet na trh jako na prostředí, jehož prostřednictvím je možné realizovat svobodu, je skutečnost, že trhy a tržní prostředí zvyšují možnosti volby. Pokud vznikne poptávka, působením přirozených tržních mechanismů zákonitě vznikne i nabídka. Poptávka již samotnou svou existencí podněcuje dodavatele, aby se snažili reagovat a poptávku uspokojit. Způsobuje tak, že se na trhu objevují stále nové subjekty poskytující poptávanou službu, nebo se stávající dodavatelé pokoušejí svou nabídku rozšiřovat. Tím se rozšiřuje paleta nabízených možností a vlastně se tak díky trhu nabízí více příležitostí pro realizaci svobodné volby. Prostřednictvím širší nabídky tak mají často možnost uspokojit své potřeby například formou substituce za dostupnější plnění i jedinci, kteří jsou nějakým způsobem znevýhodnění. Pokud budeme hovořit například o finančním či sociálním znevýhodnění může být řešením také existence či vytvoření zvýhodněné nabídky garantované státem jako je tomu například právě u vzdělání.

3.2 Maximalizace užítu prostřednictvím tržní směny

Hodnota užítu je další fundamentální hodnotou, z nichž vychází obhajoba trhu. Základní premisou pro naplnění požadavku maximalizace užítu v tržním prostředí je předpoklad, že nabízený statek se dostane tomu, kdo ho nejvíce potřebuje a kdo ho nejvíce ocení. Na základě primární definice trhu lze říci, že prostřednictvím souhlasu obou subjektů s určitou tržní směnou vzrůstá užitek na obou stranách. Prodávající realizací směny získá požadovanou úhradu, nejčastěji ve formě finančního vyrovnání, a kupující získá statek, kterým uspokojí svou potřebu. Dalším úhlem pohledu

¹⁴ Sandel M., *Spravedlnost: Co je správné dělat*. Praha: Karolinum, 2020, str. 92.

¹⁵ Tamtéž.

pak je možnost monetizovat statky, jejichž dosavadní realizace probíhala na bázi dobrovolnosti. Pokud například někdo daruje krev pouze z čistého altruismu, je jeho primární potřeba, být prospěšný, naplněna samotným odběrem a darováním krve. Jeho užitek z realizovaného dárcovství je ovšem možné ještě zvýšit tím, že za darování krve bude nabídnuta jistá finanční kompenzace.¹⁶ Na druhé straně je užitek zvýšen lepší dostupností potřebné krve díky vyššímu počtu zájemců o její darování. Za další přínos neboli užitek lze považovat skutečnost, že zároveň je tím možné eliminovat jisté obavy z vyčerpání jiných hodnot jako je právě například ochota nezištně pomoci v případě potřeby, různé typy dárcovství, dobrovolnictví apod. Je patrné, že ke zvýšení společenského užitku dojde v situaci, kdy individuální užitek vzroste na obou stranách.

Námitka, jež se nabízí jako protiargument prvnímu tvrzení, je očividná. Pro určitou část populace totiž může být nabídka z jakéhokoli důvodu nedostupná. Hodnota užitku tedy nevzroste ani pro jednu stranu, jelikož k vlastní realizaci tržní směny v takovém případě vůbec nedojde. Nabízené statky se tak dostávají spíše k těm, kteří jsou schopni zaplatit než k těm, kteří je nejvíce potřebují a tržní směna tak odráží spíše kupní sílu a ochotu zákazníků či klientů platit nežli hodnotu, kterou by se účastníci směny rozhodli těmto statkům přisoudit. Obdobné je to v případě již zmiňovaných vysokých cen na Floridě po hurikánu. Zde sice vzrostl užitek na straně prodejce, protože prodával stejné zboží za násobně vyšší ceny, a za určitých okolností bychom mohli připustit, že užitek mírně vzrostl i na straně kupujících, protože uspokojili svou potřebu. Ale zde lze předpokládat, že jejich užitek byl právě díky vysokým cenám daleko nižší, než by byl za normálních okolností. Celková míra společenského užitku tedy příliš nevzrostla. Námitka vůči dalšímu tvrzení se pak zakládá na předpokladu, že všechno je dostupné pouze v určitém omezeném množství. Spotřebujeme-li tedy ochotu lidí nezištně pomáhat v určité situaci, bude se této ochoty nedostávat v situaci jiné a možná ještě naléhavější. Poslední námitka, a to námitka proti tvrzení, že úhradou za některé činnosti vycházející z hlubších morálních pohnutek lze ještě zvýšit užitek plynoucí již ze samotného jejich výkonu, je klíčová a budu se jí věnovat samostatně v následující kapitole. Jedná se o obecně opomíjený fakt, že trhy mají schopnost prostřednictvím svých mechanismů ovlivňovat vnitřní hodnotu věcí. Samotná úhrada třeba právě za darování krve totiž na jednu stranu svým způsobem zvýší užitek dárce, ale na druhou stranu, jako nezamýšlený důsledek, promění pohled na samotné darování krve. Vlastně se už nejedná o darování, ale o prodej za danou cenu.

Odpověď na první námitku opět vychází ze základních tržních principů. V rámci maximalizace zisku a tím pádem užitku na straně výrobce zboží či poskytovatele služby dochází k nepřetržitému procesu optimalizace a snižování nákladů. V důsledku zákona nabídky a poptávky

¹⁶ Sandel M., *Co si za peníze nekoupíte*. Brno: BizBooks, 2013, str. 108-109.

pak v určitém bodě dojde k situaci, že poptávka za vyšší, pro část populace nedostupné ceny, je uspokojena a začne klesat. Trh na pokles poptávky reaguje snížením ceny a nabízený statek se tak stává dostupnějším. V celé řadě existenciálních potřeb pak v prosociálně orientovaných společnostech také existuje nabídka státem garantovaných služeb a systém sociální podpory, který umožní dosáhnout na statky uspokojující základní potřeby i znevýhodněným členům společnosti. Druhá námitka vychází z chybného základního předpokladu. Můžeme tak usuzovat na základě Aristotelova učení. Zdroje lidských ctností jako je například altruismus nejsou podle něj pevně dané a omezené. Čerpáním a užíváním těchto ctností nedochází k jejich spotřebovávání, ale naopak k uvědomění jejich síly a jejich posilování či umocňování, i když je zapotřebí k nim přistupovat s jistou dávkou empatie a respektu na straně příjemce.

4 Důsledky uplatnění tržních principů

Moderní ekonomie se zabývá růstem. Co možná nejhladším a největším. Neřeší, kam takový růst spěje; ani nefilozofuje nad jeho smyslem.¹⁷ Důsledné uplatňování tržních principů má bezpochyby mnohé výhody. Jednou z nich může být například neustále se zvyšující životní úroveň. Snaha nabídky uspokojit neustále rostoucí poptávku nevyhnutelně naplňuje a realizuje potenciál růstu. Srovnajte, jak vypadala naše nákupní košíčky před dvaceti lety. Ani ta nejbohatší rodina napíchnutá na nejluxusnější zboží z Tuzexu by se zdaleka nemohla chlubit stejným nákupním úlovkem jako dnešní rodina s příjmem průměrným.¹⁸ Přesto jsme stále nespokojeni. Stále máme málo. Asi jsme si neuvědomili, že jsme štěstí ze spotřeby vytěžili a další radost už v této oblasti nenalezneme.¹⁹ Před dvaceti lety bychom s velkou částí věcí, kterými jsme dnes běžně obklopeni, neuměli ani zacházet. Na začátku jsme byli technickým pokrokem zaskočení, byli jsme na lidstvo hrdí. Nyní pokrok považujeme za samozřejmost.²⁰ Někde cestou jsme přestali nad pokrokem žasnout a začali jsme jej očekávat, později dokonce automaticky předpokládat. Stejně je to s trhy. Principy tržních mechanismů se nám zcela nepozorovaně rozšířily do mnoha oblastí lidského života a začaly je ovlivňovat, proměňovat a mnohdy i ovládat. Toto nenápadné, avšak nepřetržité prorůstání tržního uvažování napříč našimi životy s sebou přináší i nežádoucí důsledky ve formě proměny některých důležitých aspektů. Mnohé ze statků, které byly dříve vyhrazeny pouze morálnímu posuzování a jejich hodnota spočívala v samotné jejich podstatě, dostaly postupem času cenovku a proměnily se v pouhé tržní komodity nebo jsou přinejmenším někdy a někde za peníze dostupné. Peníze mají moc nejen proměňovat vnitřní hodnotu určitých statků, ale v jistých situacích také posouvat morální a sociální normy.

4.1 Morální a sociální normy

Morální a sociální normy chápeme jako jakási nepsaná, a přesto závazná pravidla chování, která ve společnosti vznikají postupně a dlouhodobě. Jedná se vlastně o určité normativy společenského chování, jejichž dodržování se předpokládá u všech členů společnosti. Uplatňovány a vynucovány jsou zejména neformálním tlakem okolí a jejich porušení má za následek společenskou ostrakizaci. Všeobecné respektování těchto norem zajišťuje jistou sociální a společenskou stabilitu. Ovšem zavedením tržních mechanismů dochází v některých oblastech k určité modifikaci a vytěsňování těchto norem. Nahlížíme-li jednotlivé situace pouze z ekonomického pohledu, nemusí být zavedení tržních mechanismů do více oblastí žádným problémem. Naopak by mohlo být vítáno jako prostředek zvyšování užítka. Ale stále více odborníků (např. M. Sandel, T. Sedláček atd.) přichází s myšlenkou, že trhy nejsou inertní. Bez pochyby mají moc na základě zákonů poptávky a nabídky vyčíslit ekonomickou hodnotu směňovaných statků v podobě ceny. Ovšem jejich uplatněním i v oblastech, kterým dosud dominovaly jiné než tržní hodnoty, dochází také k proměně zcela neekonomických aspektů dané situace. Tuto skutečnost ilustruje Michael Sandel ve své knize na příkladu z Izraele. V mateřských školách docházelo často k situacím, kdy si rodiče vyzvedávali své děti s velkým zpožděním. Bylo jim velmi nepříjemné, že nechávali učitelky čekat a omlouvali se za to. Jejich chování se řídilo jistou společenskou normou a porušení dohod jim bylo trapné. Když se však s cílem snížení počtu těchto pozdních vyzvednutí zavedla penalizace formou určité pokuty,

¹⁷ Sedláček T., Druhá derivace touhy, Člověk duše — vnější. Praha: 65. pole, 2018, str.36.

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ Tamtéž, str.55.

²⁰ Tamtéž.

paradoxně došlo naopak k nárůstu tohoto nevídaného jednání. Rodiče totiž nevnímali pokutu jako trest za pozdní vyzvednutí, ale spíše ji brali jako poplatek za možnost vyzvednout své dítě později než ve stanovený čas. Pozdní vyzvednutí najednou nebylo společenským faux pas, ale službou za poplatek, který byli rodiče ochotni uhradit. Takže, nejenom že najednou zůstávalo ve školkách více dětí i po skončení jejich provozní doby, ale rodiče se za ta pozdní vyzvednutí i přestali omlouvat. A nejen to: Když školky zhruba po dvanácti týdnech pokutu zrušily, nová vyšší míra pozdních příchoďů se nezměnila. Jakmile peněžní platby zničily morální závazek dostavit se včas, bylo obtížné tento starý smysl pro povinnost znovu vzkrýsit.²¹ Zavedením tržních vztahů zde byly potlačeny morální a sociální hodnoty, kterými se řídilo původní chování.

4.2 Proměna hodnoty prostřednictvím trhu

Přestože trhy pronikají prakticky do všech oblastí našich životů, stále ještě existují statky, které si za peníze koupit zkrátka nelze. Je to proto, že tržní principy a peníze ovlivňují jejich vnitřní hodnotu, takže případnou koupí je zničena sama jejich podstata. Michael Sandel uvádí jako příklady mimo jiné třeba přátelství, či filmového Oskara. Pokud bychom se pokusili kvantifikovat přitele, často pro nás vykoná nějakou službu, založí v případě nouze, podpoří v případě neúspěchu. To jsou jistě benefity přátelství. Ale přátelství je něco daleko více než jen souhrn těchto malých výhod. Na přátelství oceňujeme hlavně loajalitu, vzájemný respekt, pochopení a psychickou i morální podporu. Samozřejmě si můžeme zaplatit za služby, které nám občas poskytují přátelé. Potřebujeme-li například pohlídat děti v případě nouze, můžeme si najmout babysitter. Pokud si chceme někomu postěžovat na to, co nás trápí, můžeme si jistě zaplatit psychologa nebo nějakého terapeuta, květiny nám doma během dovolené za malý poplatek jistě rád zalije soused. Jsou to věci, které si obvykle navzájem zdarma poskytují přátelé a které k přátelství neodmyslitelně patří. Nicméně to, že pro nás najatý subjekt vykoná službu, kterou obvykle poskytují naši přátelé, z něj našeho přitele rozhodně neudělá. Dalším příkladem, na kterém lze objasnit fenomén vnitřní hodnoty je filmový Oskar. I na něm Sandel ilustruje, že některé hodnoty se zkrátka koupit nedají. Pokud kdokoli získá tuto cenu, vyhrává totiž nejen samotnou zlatou sošku, která je pouhým fyzickým atributem daného ocenění. Vítěz v tomto případě získává hlavně vysoký společenský kredit a je tím uznána nejvyšší kvalita jeho odvedené práce. Vnější atribut, soška, je v tomto případě pouze jakousi materializací dané hodnoty, její zviditelnění. Nicméně hlavní cenou je onen nehmateľný, a přesto vysoce ceněný morální status. Kdokoli by tedy získal danou sošku – ať už koupí, krádeží, nebo třeba díky dědictví, nezíská tu pravou hodnotu, kterou ona soška reprezentuje. Ta je totiž bezpodmínečně přidělena jen a pouze tomu, kdo ji od filmové akademie dostal. Někteří držitelé cen americké filmové akademie své sošky Oskarů prodali nebo je zanechali dědicům, kteří tak učinili místo nich... Akademie udílející Oskary se proti podobným prodejům ostře staví... a snaží se zamezit tomu, aby se známé sošky proměnily ve sběratelské předměty. Ať už si sběratelé mohou trofeje koupit, či nikoliv, je jasné, že koupit si sošku pro nejlepší herečku není to samé jako toto ocenění získat.²² Samotné ocenění v sobě totiž zahrnuje onu hodnotu uznání, kterou si za peníze koupit prostě nelze.

²¹ Gneezy U, Rustichini A., *A Fine is a Price*. Journal of Legal Studies 29, č.1 (leden 2000) str. 1-17 in: Sandel M., *Co si za peníze nekoupíte*. Brno: BizBooks, 2013, str. 105.

²² Sandel M., *Co si za peníze nekoupíte*. Brno: BizBooks, 2013, str. 85.

Na druhou stranu existují také statky, které si sice koupit lze a samotná koupě jejich hodnotu nijak nepromění, ale otevírá otázku, zda je to správné. Touto optikou můžeme nahlížet například trh s lidskými orgány. Na základě principu sebevlastnění by nikdo neměl nikomu bránit nakládat s vlastním tělem dle vlastního uvážení. Takže člověk, který si chce přivydělat prodejem vlastní ledviny, by tedy měl mít možnost se prostřednictvím svobodné volby rozhodnout, zda tak učiní či nikoli. Někteří lidé tak tento trh hájí. Vycházejí z předpokladu, že je to každého věc a každý má právo nakládat se svým tělem dle vlastního uvážení. Používají argument svobody a svobodného rozhodnutí. Jiní v tom ale spatřují morální problém. Nepovažují člověka za pouhý soubor orgánů a tvrdí, že prodejem jakékoli části lidského těla je degradována jeho lidská hodnota. Pokud se na celou věc podíváme zblízka, můžeme si povšimnout vzájemného vztahu mezi očividnými případy, kde peněžní směna kazí nakupovaný statek (jako například přátelství – pozn. autorky), a kontroverzními případy, ve kterých statek na prodej sice přežije, ale je v důsledku směny za peníze očividně degradovaný, zkažený či zredukovaný.²³ Jako je tomu v případě prodané ledviny: prodaná ledvina neztratí svou funkčnost; pronajaté dělohy: stále lze donosit dítě; nebo třeba i prostituce. Ve všech uvedených příkladech dochází díky tržním principům k určité míře objektivizace kupovaného statku a proměňuje se tak jeho vnitřní hodnota. Hovoříme zde o vyšších, morálních hodnotách, jež jsou v případě uplatnění tržní směny potlačeny.

²³ Sandel M., *Co si za peníze nekoupíte*. Brno: BizBooks, 2013, str. 85.

5 Komparace přístupu ke vzdělání v rámci soukromého a veřejného školství

Školní docházka dnes v naší zemi není otázkou svobodné volby, ale je již od dob Marie Terezie povinná. Existuje bezpochyby celá řada jedinců, kteří by si v případě možnosti volby školu nejspíše nevybrali. Dá se tak říci, že povinná školní docházka umožňuje každému bez ohledu na jeho preference získat alespoň základní předpoklady k uvědomění si vlastních schopností a ty pak případně dále rozvíjet. Stát coby instituce zákonem nařizuje povinnou školní docházku pro všechny své zdravotně způsobilé občany při dovršení věku šesti let s možností ročního odkladu. Školní docházka je umožněna i cizincům dlouhodobě pobývajícím na území našeho státu. V rámci dostupnosti vzdělání bez ohledu na sociální postavení a ekonomické zázemí jednotlivců a v rámci vymahatelnosti oné povinnosti poskytuje stát bezplatnou školní docházku celé veřejnosti. Vedle veřejných škol dostupných bez placení školného zde ovšem existuje celá řada škol, pro jejichž absolvování je nezbytná úhrada poplatků se studiem spojených. Všechny školy, a to jak veřejné, tak soukromé, disponují určitou mírou autonomie, ale v zájmu zajištění určité minimální úrovně samozřejmě podléhají závazným pravidlům. Tato pravidla určuje školský zákon. Aktuální znění zákona 561/2004 Sb., které je k dispozici na webových stránkách ministerstva školství. Z něj mimo jiné vyplývá, že vzdělanost společnosti je obecný zájem a veškeré školy tak spadají pod gesci ministerstva. To mimo jiné například nepřipustí, aby vzdělání poskytovaly školy bez akreditace, nebo kontroluje činnost jednotlivých škol prostřednictvím státní školské inspekce. To jsou základní východiska pro předpoklad, že bude v rámci spravedlnosti zajištěna stejná úroveň vzdělání pro všechny. Z praxe ovšem víme, že skutečnost je poněkud odlišná. Existují elitní školy, školy s prestižní pověstí, ale také školy, jejichž úroveň je poněkud pochybná.

Z historického hlediska můžeme pozorovat významný posun ve vnímání vzdělání. Dříve bylo vzdělání výsadou a usilovali o něj zejména obyvatelé měst. Postupem času se vzdělání zpřístupnilo širokým masám a v souvislosti s tím začalo být vnímáno jako statek, o nějž není třeba usilovat. Dnes je základní vzdělávání povinné a existuje mnoho jedinců, kteří by bez této povinnosti nepochybně volili jinou cestu. Jedná se zejména o děti z méně podnětného a sociálně slabšího prostředí, ale mnohdy můžeme pozorovat nechuť k vlastnímu vzdělávání i u dětí z běžných, či dokonce velmi dobře situovaných rodin. Se vstupem tržních mechanismů, které se stále intenzivněji uplatňují i ve školství, došlo k dalšímu posunu ve vnímání vnitřní hodnoty vzdělání. Na základě zvýšené poptávky vznikají soukromé školy na všech úrovních vzdělávacího systému a je patrné, že i zde mají tržní principy moc ovlivňovat přístup ke vzdělání a jeho hodnotu. Tato kapitola se bude zabývat aplikací výše uvedených principů právě na přístup ke vzdělání na úrovni základních, středních a vysokých škol.

5.1 Základní školy

Vzdělávacího procesu se musí po dovršení šesti let oficiálně účastnit každé dítě. Někteří rodiče volí pro své děti z různých důvodů odklad, ale nejpozději od sedmi let věku stráví každé dítě ve škole povinně minimálně devět let. Každá škola má povinnost přijmout na základě přihlášky podané zákonným zástupcem každého žáka, pro kterého má místo. V případě převisu poptávky je pak prakticky jediným kritériem spádovost neboli místní příslušnost. Přihlédneme-li ke skutečnosti, že jakákoli segregace je zcela nepřijatelná, nepřipadá z hlediska školy do úvahy vlastně žádné kritérium, na jehož základě by mohla selektovat své budoucí žáky. Jediným argumentem pro nepřijetí žáka je

nedostatek míst. Z hlediska rodiče toto může být poněkud alarmující skutečnost, jelikož se ve třídě mohou setkat a setkávají nejen děti z různých sociálních, etnických i národnostních skupin, ale jednu třídu tak navštěvují také žáci s různými intelektuálními schopnostmi a samozřejmě se řada z nich potýká s rozličnými individuálními poruchami, ať už se jedná o různé stupně autismu, či různé poruchy pozornosti. To pak může být limitující faktor nejen pro samotného žáka, ale v závislosti na stupni postižení a množství takových žáků ve skupině i pro celou třídu. Na jedné straně se může jednat o velkou výhodu, protože děti se tak naučí mnoho dovedností, které v osnovách vzdělávacích programů nenalezneme, ale pro osvojení učiva, které je v rámci školy vyžadováno a hodnoceno může taková situace značně komplikovat celý proces vzdělávání.

Projev svobody u nás nespočívá v možnosti odmítnout vzdělávání jako takové, ale můžeme jej spatřovat v rozsahu možností, které jsou díky liberalizaci přijímacího řízení k základnímu vzdělávání k dispozici při výběru školy. Rodiče již nejsou odkázáni na jedinou spádovou školu, ale mají prakticky neomezené možnosti volby. Pro mnohé rodiče je tak výběr typu školy i vlastního vzdělávacího zařízení důležitým krokem, při němž zvažují kritéria jako například geografickou dostupnost, vybavenost školy nebo její reputaci. Stále více rodičů se také rozhoduje pro školu na základě nabízeného vzdělávacího programu. Dnes žádané alternativní programy jsou nabízeny soukromými subjekty, které spadají do kategorie placených soukromých vzdělávacích zařízení.

Státní školy, jejichž provoz je hrazen ze státního rozpočtu, většinou nabízejí díky snahám o co nejnížší nákladovost výuku, při níž se uplatňují zejména masové metody. V očích mnoha rodičů to však má určité negativní dopady na samotný vzdělávací proces. Klasická výuka je veřejností vnímána jako problematická, kdy jsou možnosti individuálního přístupu ke každému dítěti signifikantně omezené a u dětí dochází k určitému odcizení a narušení přirozené dětské zvědavosti. Přes veškerou snahu také zaostává technické vybavení státních škol a platy pedagogů jsou předmětem mnoha společenských sporů. Je patrné, že zde vzniká prostor pro alternativní školy typu Waldorfská, Montessori, Scio a další, které prezentují svou výuku jako mnohem více orientovanou na individuální potřeby a rozvoj každého žáka. V okamžiku, kdy významně vzrostla poptávka po takovém typu škol a zákony umožnily soukromým subjektům proniknout do školství, vznikla na celém území celá řada alternativních škol různých typů.²⁴ Ekonomické tlaky na soukromých školách samozřejmě vedou ke snahám nejen poskytovat službu o kterou je zájem, ale také tuto službu neustále prezentovat a zároveň vylepšovat. Dá se tak říci, že monetizace je v jistém ohledu a do jisté míry zárukou kvality poskytovaného vzdělání.

Základním rozdílem mezi soukromými a veřejnými školami, hovoříme-li o školách základních spočívá vedle úhrady za vzdělávání v možnosti ovlivnit výběr žáků. Jak již bylo zmíněno výše, veřejné základní školy prakticky nemají možnost ovlivnit, které děti budou ke studiu přijaty. Soukromé školy mají možnost díky poplatkům ovlivňovat přinejmenším sociální skladbu svých studentů. Pravděpodobně nejvýznamnější rozdíl mezi žáky soukromých a veřejných škol tak lze spatřovat zejména v zázemí, které mají k dispozici, prostředí, ze kterého pocházejí. Pokud má tedy rodič na výběr školu financovanou z veřejných zdrojů a školu, kde bude muset vynakládat vlastní prostředky, je postaven před volbu, co je pro něj důležitější prioritou. Zda vlastnit dále své finanční prostředky a použít je na uspokojení jiné potřeby, nebo je vydat na dosažení vzdělání. V případě, že se rodič rozhodne za vzdělání svých dětí platit, je evidentní, že pro něj má vysokou hodnotu, jelikož se pro jeho dosažení dobrovolně vzdá jiných požitků, které si mohl za své peníze dopřát. Je prokázáno, že děti pocházející z podnětného prostředí a děti rodičů, pro které je vzdělání jednou z životních priorit dosahují snáze studijních úspěchů. Ve třídě na soukromé škole lze předpokládat, že žáky budou děti právě takových rodičů, pro které je vzdělání jejich dětí důležité a vedle finančních prostředků vynakládaných na školné, budou své děti podporovat a povzbuzovat i psychicky a

²⁴ Viz přílohu 1, tabulku 1.

emocionálně. Takové děti budou jako celek jistě motivovanější dosahovat dobrých studijních výsledků a nebudou se ve svém snažení navzájem nikterak významně omezovat.

Tržní mechanismy ovšem postupně proměnily vnímání základního vzdělání. Na školy, kde se hradí školné je vyvíjen tlak ze strany rodičů, aby neustále zvyšovaly kvalitu poskytovaného vzdělání. Rodiče jsou přesvědčeni, že úhradou poplatků spojených se vzděláním se tento statek stává komoditou a vlastně hrazenou službou. Získávají tak pocit, že mohou více zasahovat do kompetencí školy a ovlivňovat proces vzdělávání vlastních dětí. Školy jsou pak pod hrozbou ztráty žáků a s nimi spojených plateb nuceny vycházet maximálně vstříc jak individuálním potřebám žáků, tak požadavkům rodičů. Ovšem neustálé vylepšování služeb na soukromých školách vytváří konkurenční tlak i na veřejné školy a ty, i když s jistým zpožděním, implementují osvědčené zkušenosti také. Dá se tak říci, že vlastně tlak na soukromé školy posouvá i kvalitu škol veřejných. Rozdíl v kvalitě se tak stírá a jediný signifikantní rozdíl mezi veřejnými a soukromými školami spočívá pouze v nabízených metodách výuky.

Postupným důsledkem posunu vnímání vzdělávání na soukromých školách směrem k tržním principům je také skutečnost, že na soukromých školách studuje stále více žáků s různými poruchami učení a často i chování, kteří by na běžné škole byli ohroženi školním neúspěchem. Rodiče problematičtějších a méně přizpůsobivých žáků očekávají a vyžadují studijní úspěchy, za které si zaplatili. Skrze své platby tak vyvíjejí tlak na vedení školy a učitele. V zájmu zachování peněžních toků a studijních úspěchů některých jedinců tak dochází k tolerování nevhodného chování a ke snižování nastavených standardních požadavků na plnění školních povinností. Na jedné straně je tak vyvíjen neustálý tlak na zlepšování služeb a na druhé straně dochází k určité degradaci zavedených standardů.

Změny v pohledu na základní vzdělávání podporuje také skutečnost, že již v pátém ročníku mají děti možnost odejít studovat na víceletá gymnázia. Panuje tak přesvědčení, že vzdělání na druhém stupni veřejných základních škol již nemůže být kvalitní, jelikož se výstupy přizpůsobují méně schopným a méně motivovaným žákům. Poptávka motivovaných rodičů po umístění dětí na víceletá gymnázia tak nejen samozřejmě podporuje vznik a provoz soukromých gymnázií, ale také dala vzniknout zcela novému systému monetizace vzdělávání. Tím je příprava ke zkouškám na víceletá gymnázia, kterou nad rámec běžné výuky poskytují další soukromé subjekty. Tyto přípravné kurzy ovšem sice připravují děti ke zvládnutí jejich pravděpodobně dosud největší stresové zátěže, ale díky systému přijímacího řízení jsou také příčinou jisté nerovnosti v šancích na přijetí. Je stále běžnější, že dítě, které absolvovalo přípravný kurz sice zvládne přijímací zkoušku lépe než dítě, jež tento kurz neabsolvovalo, ale tyto výsledky neodpovídají celkovým studijním předpokladům. Jsme tak svědky proměny přístupu k přijímacím zkouškám, které by měly přirozeně vyselektovat nejnadanější studenty, ale stále více se posouvají k deklaraci schopnosti a ochoty rodičů zaplatit dětem jejich přípravu k dané zkoušce.

Patrně nejvýraznější posun ve vnímání základního vzdělání lze zaznamenat v přístupu ke vzdělávání jako takovému. Tím, že do školství ve stále větší míře pronikají tržní mechanismy; a byť primárně ovlivňují zejména soukromé školy, ve stále větší míře se jejich vliv projevuje i na státních školách; očekává stále více rodičů a samozřejmě i žáků, že učení je primárně záležitostí pedagogů. To znamená, že děti jsou méně ochotné aktivně se podílet na svém vzdělávání. Stále více zaznívá argument, že je povinností učitele podat látku zábavným způsobem, aby pro žáky bylo učení snadné a zajímavé. Rodiče i děti se postupně z role aktivních participantů přesunuli do role klientů očekávajících pouhé plnění služby ze strany školy. Zároveň jsou patrné snahy o omezení výchovné

role škol a důraz je kladen pouze na vzdělávací složku.²⁵ V tržním prostředí je to takřka nevyhnutelné, jelikož výstupy stanovené rámcovým vzdělávacím programem jsou měřitelnější než osobnostní růst. Je možné je tedy následně kvantifikovat a na základě toho provést evaluaci očekávaných a dosažených výsledků a tím vyhodnotit míru jejich naplnění.

Jak z výše uvedeného vyplývá, tržní principy ovlivňují základní školství hned na několika úrovních. V pozitivní rovině mají díky konkurenčním tlakům moc zvyšovat kvalitu poskytovaného vzdělávání. Co však již není tak očividné a pozitivní, je skutečnost, že postupně proměňují přístup veřejnosti ke vzdělávání a vzdělání samotnému. Důsledkem jejich uplatnění je tak také určitá faktická i společenská devalvace procesu vzdělávání a relativizace dosahovaných výsledků.

5.2 Střední školy

Situace na středních školách je poněkud komplikovanější a vliv tržních principů se zde projevuje ještě razantněji. Naše moderní společnost klade nesmírný důraz na společenské postavení, s tím spojenou prestiž a zejména finanční ohodnocení. Není tedy divu, že je zde patrná intenzivní snaha jednotlivců dosáhnout na co nejlepší uplatnění v rámci pracovního trhu. Jako důsledek obecného přesvědčení, že manuální práce jsou podřadné a špatně placené a zároveň určitého historického vývoje, kdy se na gymnázia a odborné střední školy dostali žáci na základě selekce nejschopnějších při přijímacích řízeních, v posledních několika letech významně opadá zájem o studium učebních oborů. Většina žáků opouštějících základní školy usiluje o přijetí na jakoukoli střední školu.

Přístup v sekundárním vzdělávání ovlivňuje několik významných faktorů. Střední školy mají na rozdíl od těch základních možnost alespoň do určité míry ovlivnit skladbu svých studentů. Nemají povinnost přijmout každého, kdo se na ně hlásí. Nejpodstatnějším hlediskem výběru je přijímací řízení, jehož neoddelitelnou součástí jsou dnes již jednotné přijímací zkoušky a školy si samy stanovují minimální počet dosažených bodů pro úspěšné absolvování. Přijetí na střední školu tak není samozřejmostí a je známkou jisté prestiže, o niž všichni usilují. Dalším významným činitelem je skutečnost, že ukončení základní školy znamená zároveň ukončení povinné školní docházky, což pro studenty představuje nutnost vyšší míry osobní zodpovědnosti, jelikož mohou být na základě nedostatečných studijních výsledků ze školy vyloučeni.

Volba střední školy závisí na mnoha faktorech a jedním z těch nejdůležitějších je zájem jedince o studovaný obor. Ke studiu na střední škole se ovšem děti hlásí ve věku, kdy jejich zájmy zatím nejsou vyhraněné a velmi často se ještě postupem času výrazně mění. Preferovanou možností se tak stává pokračovat co nejdéle ve všeobecném vzdělávání a dopřát si tak pro toto závažné rozhodnutí dostatek času i zkušeností. Gymnázia tak zastávají v rámci středního vzdělávání zcela výjimečnou roli. Pomineme-li důraz kladený u některých na jejich jazykové, humanitní, či přírodovědné zaměření, poskytují vlastně všeobecné vzdělání bez hlubšího odborného vhledu. Jejich všeobecné zaměření je tak předurčuje zejména k přípravě studentů ke studiu na vysokých a vyšších odborných školách a většina jejich absolventů se také na tyto školy hlásí. Vzhledem k celkové poptávce po co nejvyšším vzdělání a nutnosti vybrat si zaměření ve velmi útlém věku jsou tak gymnázia nejpopulárnější volbou střední školy. Snaha rodičů umístit své dítě na víceleté gymnázium vykazuje

²⁵ Tato východiska jsou podepřena vlastními poznatky z praxe a výstupy mnoha rozhovorů s kolegy s různě dlouhou pedagogickou praxí i místem působení. Stejná problematika byla také předmětem nesčetných diskuzí s přáteli a stále je častým tématem různých veřejných debat.

trvale stoupající trend. Nabídka víceletých gymnázií, na nichž mohou studovat děti již po ukončení pátého ročníku základní školy, tuto skutečnost ještě umocňuje.

Vedle gymnázií jsou druhým nejžádanějším typem školy v rámci sekundárního vzdělávání střední odborné školy (SOŠ). Po absolvování odborné školy jsou studenti připraveni pokračovat dále na vysokou školu příslušného zaměření či se rovnou po maturitě zapojit do pracovního procesu. SOŠ jsou tak volbou pro ty studenty, kteří si jsou jisti svým zaměřením nebo nechtějí po maturitě pokračovat v dalším vzdělávání.

Specifické postavení mají v rámci středních škol konzervatoře a umělecky zaměřené školy. Vedle standardního přijímacího řízení je totiž k přijetí nutné ještě úspěšně absolvovat talentové zkoušky. Znamená to, že studium na tomto typu škol není pouze záležitostí osobních preferencí a svobodné volby, ale podmínkou pro přijetí je také určitá dovednost, jejíž stav uchazeč není schopen plně ovlivnit a je do značné míry předmětem subjektivního posouzení.

Za optimálního stavu by ke studiu na všech středních školách měli být přijati pouze vysoce motivovaní jedinci schopní dosáhnout požadovaného stupně vzdělání, kteří vědomě usilují o co nejlepší vzdělání ve svém oboru, v němž následně nacházejí uplatnění v praxi. I zde ovšem trh reaguje na zvyšující se poptávku rozšiřující se nabídkou soukromých škol a středoškolské vzdělání se stává dostupnější i pro studenty, kteří u přijímacích zkoušek na veřejné školy neuspěli. Pochopitelně nejvíce soukromých škol vzniká v nejžádanějších oborech. Nejpočetnější jsou tedy soukromá gymnázia, a naopak soukromá učiliště nabízející výuční list bez maturity jsou na základě velmi omezeného zájmu zřizována většinou pouze jako přidružená instituce škol s maturitou stejného zaměření.²⁶

Tržní mechanismy však proměňují i vnímání středoškolského vzdělání. Uplatněním tržních principů zde na jedné straně dochází k výraznému navýšení možností volby. Rozšířením nabídky o soukromé školy je umožněno studovat maturitní obor i žákům, kteří na veřejných školách stejného typu neuspěli. Lze připustit, že je tímto způsobem realizována svoboda, jelikož se při rozhodování o přihlášce ke studiu méně projevuje limitující faktor omezeného počtu přijímaných uchazečů a ti mohou zohledňovat především své preference a schopnosti. Na druhé straně lze ale namítnout, že ekonomická hlediska nutí soukromé školy v zájmu zachování rozpočtů udržet stanovený počet studentů. Na středních školách již není tolik patrný vliv přání rodičů, jelikož během studia dosahují studenti zletilosti, ale významný vliv zde má skutečnost, že střední vzdělání již není nárokové. Více se zde zohledňují studijní výsledky a ve zvýšené míře tak záleží zejména na osobnostních a studijních předpokladech daného jedince. Primárním cílem studentů středních škol je úspěšné zakončení studia maturitní zkouškou. Ta je dnes jednotná v rámci všech typů středních škol a studenti jsou tak nuceni se připravovat na její úspěšné zvládnutí. U soukromých škol je ovšem patrná snaha udržet si i studenty, kteří narážejí na své limity již během studia ještě před závěrečnou zkouškou. Nevyhnutelným důsledkem pak je opět spíše snaha o přiblížení požadavků na úspěšné zakončení studia schopnostem studentů nežli ukončení jejich studia na základě nedostatečných výsledků. I na středních školách vnímají studenti vzdělávání jako službu, za kterou platí a která jim bude poskytována do té doby, dokud budou na její dosažení vynakládat finanční prostředky. U studentů následně vede vědomí této jisté nedotknutelnosti k poklesu jejich aktivity a ochoty vyvinout zvýšené úsilí k překonání studijních neúspěchů. Tyto předpoklady vedly v průběhu času k postupné

²⁶ Viz přílohy 2 a 3, tabulky 2 a 3, ze srovnání vyplývá, že gymnázia tvoří téměř třetinu všech středních škol.

proměně vnímání úrovně vzdělání poskytovaného soukromými subjekty. Zatímco v době svého největšího boomu byly soukromé střední školy vnímány jako elitní, poskytující v oblasti vzdělávání nadstandardní služby, zapříčinily zmiňované důsledky ekonomických procesů významný pokles jejich prestiže. Dnes je většina soukromých středních škol vnímána spíše jako alternativa pro dosažení středního vzdělání pro méně nadané studenty, kteří by měli na veřejných školách menší šanci na úspěch.

5.3 Vysoké školy

Co se týče vzdělání na vysoké škole je nutno vycházet z právního názoru Ústavního soudu ČR vyjádřeného v nálezu č. 112/1996 Sb., kterým bylo řečeno, že právo na vzdělání na vysoké škole nelze chápat jako základní právo v tom smyslu, že by každý byl oprávněn studovat na vysoké škole, jakou si sám zvolí, a že by stát byl povinen zaručit komukoliv takové vzdělání, jaké si přeje. Kritéria pro přijetí ke studiu na vysokou školu nejsou stanovena zákonem (zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách), ale jsou věcí samosprávné působnosti vysokých škol. Právo na vysokoškolské vzdělání tedy není základním právem, kterého by se mohlo dovolávat cestou správního soudnictví nebo ústavní stížnosti. Vyloučení soudního přezkumu rozhodnutí o opravném prostředku proti nepřijetí uchazeče ke studiu na vysoké škole není proto porušením čl. 36 odst. 2 Listiny základních práv a svobod. Pokud tedy uchazeč o studium nebyl přijat na vysokou školu, nemůže se domáhat práva na vysokoškolské vzdělání, jelikož toto právo mu nevzniklo.²⁷

Pro jakékoli další uvažování je klíčové, zda se za ukončené vysokoškolské vzdělání považuje dosažení akademického titulu, či zda je jím míněno dosažení určitého stupně vědění; jelikož, ač je to politováníhodné, tyto dvě věci neznamenají nutně jedno a totéž. Bohužel dnes již nikoho nepřekvapí, že akademický titul se stal v nejednom případě pouhým předmětem obchodní transakce a někteří jedinci se tak mohli pyšnit akademickým vzděláním, aniž by dosáhli patřičných vědomostí. A to jen proto, že vynaložili určitou sumu peněz a titul si jednoduše koupili. Samozřejmě, že takové odhalení se nejen vždy setkává s morálním odsouzením společnosti, ale zároveň hodnotu vzdělání v očích společnosti zcela zákonitě a mimoděk do určité míry devaluje. Pokud se totiž ve společnosti, byť jen jednou, prokáže, že u daného jedince vykazované akademické vzdělání neodráží jeho skutečně dosažené znalosti, dovednosti a schopnosti, důvěra ve vypovídající hodnotu akademického titulu samozřejmě klesá. Míra takového poklesu je pak přímo úměrná hojnosti výskytu takových případů.

Díky systému studia a zkoušek by akademický titul měl být u daného jedince vždy zárukou jisté inteligenční úrovně a schopnosti svou inteligenci smysluplně využít. Samotné studium pak vyžaduje tvrdou a systematickou práci, takže jeho absolvování má opět poměrně významnou výpovědní hodnotu o organizačních schopnostech a sebedisciplíně daného jedince. U zkoušek musí student prokázat také vysokou úroveň další vysoce ceněné schopnosti – komunikace. Ukončení studia je tedy důkazem vyšší než průměrné úrovně jistých osobnostních kvalit, které jsou ve společnosti ceněné, a absolventovi zajišťuje jistý morální kredit i uznání společnosti.

Ovšem pokud si lze takový titul koupit, ztrácí právě onu vypovídající hodnotu. Jedinec, který za titul zaplatí, nemusí oplývat žádnou z výše uvedených dovedností. Ba dokonce vykazuje jistou míru

²⁷ www.epravo.cz, převzato 9. 7. 2022.

morálního úpadku, jelikož pro dosažení osobního prospěchu plynoucího z čerpání neoprávněného kreditu je schopen, a hlavně ochoten, vyhnout se prokázání svých schopností. Na základě aplikace Kantova kategorického imperativu jsou pak již důvody, které ho k tomu vedou, vlastně zcela irelevantní, jelikož pouhá skutečnost, že jeho deklarované schopnosti nejsou ověřené, vede k nedůvěře společnosti. Maximu takového jednání nelze učinit všeobecně platnou, protože kdyby si každý titul pouze koupil, neměl by tento již žádnou vypovídající hodnotu a jeho kupování by postrádalo jakýkoli smysl. Koupený titul tak vlastně v očích společnosti nevyhnutelně snižuje morální hodnotu samotného statutu absolventa.

Zamyslíme-li se dále, musíme nutně oddělit hodnotu ekonomickou, tedy cenu, od hodnoty jako takové, tedy morální. Zatímco totiž cena je přímo závislá na a přímo úměrná poptávce a s rostoucím zájmem stoupá, morální hodnota a hodnota sama o sobě u takového statku naopak klesá.

Vysokoškolské vzdělání rozšiřuje možnosti uplatnění absolventů na lukrativnějších pozicích v rámci pracovního trhu. Není tedy divu, že o něj usiluje vysoké procento absolventů středních škol. V průběhu posledních let se i u vysokého školství projevuje snaha o co největší vzdělanost národa, v jejímž hodnocení se Česká republika v rámci zemí OECD pravidelně umísťuje hluboko pod průměrem.²⁸ I zde jsou tedy vytvořeny příznivé podmínky pro vstup soukromých subjektů a vznik placených vysokých škol. Na mnohé obory jsou uchazeči přijímáni bez přijímacích zkoušek pouze na základě doložení úspěšného zakončení středoškolského vzdělání maturitní zkouškou. Velmi vysoký počet přijatých studentů ovšem studium ukončuje již v jeho samotném průběhu, často již během prvního semestru.²⁹

Soukromé školy se sice nemohou v počtu studentů rovnat veřejným univerzitám, ale faktem zůstává, že sféra terciálního školství je jediná, kde je patrná prevalence soukromých vzdělávacích subjektů nad veřejnými a státními.³⁰ Vliv tržního prostředí na přístup ke vzdělání i vzdělávání se zde tak projevuje velmi intenzivně. V současné době neexistuje standardizovaná státní zkouška, která by jednotným způsobem ověřovala dosažené znalosti jednotlivých studentů. Průměrný poměr úspěšných absolventů z celkového počtu studentů propočítaný z dat dostupných za pět let od roku 2016 do roku 2020 je u soukromých škol signifikantně vyšší.³¹ Na základě této skutečnosti lze předpokládat, že přinejmenším na některých soukromých vysokých školách je přístup ke studentům benevolentnější a dochází i k určitému snížení nároků u závěrečných zkoušek tak, aby škola mohla prezentovat vysoké procento úspěšných absolventů a neztrácela tak kredit úspěšnosti v očích veřejnosti. Uspějí tak i studenti, kteří by za standardních okolností studium úspěšně nedokončili. Takoví absolventi ovšem nedostojí nárokům a očekáváním při uplatnění v praxi a vnitřní hodnota dosaženého vzdělání jako takového je tak značně devalvována.

²⁸ Pro grafické znázornění stavu z roku 2017 viz přílohu 9 obrázek 1. Na základě tabulkových údajů z poslední vydané zprávy OECD Education at a Glance 2021 se ČR posunula za třetího na čtvrté nejhorší místo. Zpráva dostupná zde: <https://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2021>.

²⁹ Relevantní data nejsou k dispozici, jelikož počet neúspěšně ukončených studií se jako samostatný ukazatel nesleduje. Vzhledem k rozdílné době studia jej nelze dopočítat ani z počtu nově přijatých studentů a absolventů za daný rok.

³⁰ Viz přílohu 4.

³¹ Interaktivní tabulka MŠMT dostupná z: <https://statis.msmt.cz/statistikyvs/vykonyVS1.aspx>; přílohy 5-8 tabulkové počty studentů a absolventů, počty jsou dopočítány z let 2016-2020, jelikož konkrétní ukazatel se nesleduje. Je nutné připustit, že data může významně ovlivnit rozdílný počet studentů z předešlých let, proto je základním východiskem průměr za pět let (standardní doba magisterského studia) a ne porovnání jednotlivých roků.

6 Závěr

Tato bakalářská práce se věnuje klarifikaci vzájemných vztahů etických a ekonomických principů a jejich aplikace na oblast školství. Cílem práce bylo pomocí hodnotové argumentace prokázat vliv tržních principů na vztahy ke vzdělání a vzdělávání a následná komparace soukromého a veřejného sektoru v oboru školství prostřednictvím objasnění vzájemného vlivu výše zmíněných mechanismů.

Závažným limitem při zpracování této práce byly zdroje, jelikož data potřebná pro základní východiska nejsou zatím k dispozici. Bylo tedy nutné vycházet z dostupných materiálů a některé údaje z nich pouze vyvodit. Navzdory tomu se podařilo cíle práce naplnit.

Výsledkem práce je hodnotovými argumenty podložené zjištění, že tržní mechanismy pronikající do školství díky možnostem zakládat soukromé školy významně ovlivňují vztahy mezi všemi stranami participujícími na procesu vzdělávání a prokazuje, že v přístupu a pohledu na oblast vzdělávání skutečně dochází k významné proměně morálních hodnot a posunu určitých sociálních norem uplatňovaných ve společnosti. Důsledkem aplikace zákonů trhu oblasti školství je jistá míra odosobnění a kvantifikace jak procesu vedoucího k dosažení určitého stupně vzdělání, tak vzdělání samotného. Tato skutečnost následně ovšem vede k zásadním rozporům mezi vnitřními potřebami a vnějšími projevy v celém sektoru. Postupná proměna očekávání a vnímání vzdělávání spíše jako služby realizované poskytovatelem vede k posunu vnímání vnitřní hodnoty samotného vzdělání, které se stává spíše komoditou na prodej nežli statkem, o jehož dosažení je třeba osobně usilovat. Dochází tak k jisté devalvaci jeho morální hodnoty. Přestože se však vliv ekonomických principů uplatňuje primárně v soukromých školách, důsledky se díky vlastní dynamice vývoje celé oblasti vzdělávání významně a poměrně rychle projevují i ve školách veřejných a rozdíly ve vnímání hodnoty vzdělání a přístupu ke vzdělávání jsou tak mezi žáky a studenty soukromých a veřejných škol minimální.

Hlavní přínos této práce spatřuji v objasnění méně zřejmých příčin současného rozkolísaného stavu našeho školství, kde je stále obtížnější sblížit výsledky očekávané a dosahované ze strany studentů a možnosti dostupné v rámci dosahování stanovených výstupů na straně vzdělávacích institucí. Zásadní rozpor zde vyplývá z aplikace čistě ekonomických, odosobněných principů na oblast, kde je naprosto nezbytné uplatňovat a klást důraz zejména na lidský přístup a morální hodnoty.

Seznam literatury

SANDEL, Michael. *Co si za peníze nekoupíte*. Místo: Bizzbooks, 2013. ISBN: 9788026500605

SANDEL, Michael: *Spravedlnost: co je správné dělat*. Místo: Karolinum, 2015.
ISBN: 9788024630656

SEKNIČKA Pavel, PUTNOVÁ Anna: *Etika v podnikání a hodnoty trhu*. Místo: Grada, 2016. ISBN: 978-80-247-5545-8

GRAY John: *Marné iluze: falešné představy globálního kapitalismu*. Místo: Paradigma sk., 2008.
ISBN: 978-80-9686-031-9

MARSHALL Alfred: *Principles of economics*. Místo: Prometheus books, 1997.
ISBN 10: 1573921408

SEDLÁČEK Tomáš: *Druhá derivace touhy, Člověk duše (vnější)*. Místo: 65.pole, 2018. ISBN 978-80-88268-12-3

KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. Praha: Svoboda. 1976.

KANT, I. *Kritika praktického rozumu*. Praha: Svoboda. 1996.

Sezam dalších použitých zdrojů

Školský zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání

www.epravo.cz

Český statistický úřad, Statistická ročenka ČR 2021

MŠMT, Statistika výkonových ukazatelů veřejných a soukromých škol ČR

Universitas, magazín vysokých škol

Zpráva OECD Education at a Glance 2021

Seznam použitých zkratk

MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
SOŠ	Střední odborná škola
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (Organisation for Economical Cooperation and Development)

Seznam příloh

Příloha 1 - Počty základních škol

Příloha 2 - Počty gymnázií

Příloha 3 - Počty středních odborných škol

Příloha 4 - Počty vysokých škol

Příloha 5 - Počet studentů veřejných vysokých škol

Příloha 6 - Počet studentů soukromých vysokých škol

Příloha 7 - Počet absolventů veřejných vysokých škol

Příloha 8 - Počet absolventů soukromých vysokých škol

Příloha 9 - Grafické znázornění pořadí zemí OECD na základě počtu absolventů vysokých škol

Příloha 1

Počty základních škol³²

24-3. Základní školy								
<i>Basic schools</i>								
Školní rok	Školy				Třídy			
	celkem	z toho			celkem	z toho		
		s výukou pouze na 1. stupni	soukromé a církevní	pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami		na 1. stupni	v soukromých a církevních školách	pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami
<i>School year</i>	<i>Schools, total</i>	<i>teaching at ISCED 1 level only</i>	<i>Private and church schools</i>	<i>for pupils with special education needs</i>	<i>Classes, total</i>	<i>at ISCED 1 level</i>	<i>in private and church schools</i>	<i>for pupils with special education needs</i>
2010/11	4 123	1 348	120	440	41 720	24 703	892	4 394
2011/12	4 111	1 351	127	422	42 105	25 277	955	4 374
2012/13	4 095	1 356	133	409	41 739	25 187	979	4 041
2013/14	4 095	1 369	147	397	42 334	25 764	1 047	3 909
2014/15	4 106	1 399	167	393	43 259	26 663	1 170	3 851
2015/16	4 115	1 405	188	388	44 091	27 465	1 260	3 738
2016/17	4 140	1 421	225	349	45 116	28 222	1 425	3 541
2017/18	4 155	1 426	241	332	46 023	28 624	1 569	3 417
2018/19	4 172	1 426	261	329	46 774	28 759	1 742	3 387
2019/20	4 192	1 414	285	321	48 117	29 035	1 949	3 459
2020/21	4 214	1 411	304	322	49 201	29 213	2 137	3 521

Tabulka 1

³² Český statistický ústav, Statistická ročenka ČR – 2021, sekce 24 Vzdělávání, tab. 24-3, převzato 11. 7. 2022, dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/24-vzdelavani-kr5w72abvz>

Příloha 2

Počty gymnázií³³

24-9. Střední vzdělávání s maturitní zkouškou – všeobecné (gymnázia)									
<i>Secondary education with A-level examination – general (grammar schools)</i>									
Školní rok	Školy <i>Schools</i>		Třídy ¹⁾	Žáci celkem	z toho			Nově přijatí do 1. ročníku	Absolventi za minulý školní rok
	celkem	z toho soukromé a církevní			dívky	v povinné školní docházce	v soukromých a církevních školách		
<i>School year</i>	<i>Total</i>	<i>Private and church schools</i>	<i>Classes¹⁾</i>	<i>Pupils, total</i>	<i>Girls</i>	<i>Pupils attending compulsory school education</i>	<i>Pupils in private and church schools</i>	<i>New entrants to the 1st grade</i>	<i>Previous school year graduates</i>
2010/11	372	92	5 158	139 066	80 991	41 152	17 279	23 677	24 381
2011/12	371	89	5 081	134 965	78 071	40 885	16 568	23 169	24 010
2012/13	369	89	4 975	131 013	75 035	40 444	16 083	22 940	23 964
2013/14	366	87	4 898	128 527	73 327	40 390	16 050	23 250	22 776
2014/15	366	88	4 847	127 666	72 770	40 409	16 650	23 019	21 244
2015/16	362	85	4 831	128 045	73 105	40 495	17 224	23 586	20 591
2016/17	359	85	4 839	128 994	73 809	40 980	17 989	23 812	20 279
2017/18	358	84	4 849	129 554	74 088	41 260	18 610	23 683	20 466
2018/19	355	83	4 867	130 133	74 511	41 611	19 161	23 641	20 347
2019/20	355	83	4 894	130 725	74 754	41 997	19 538	24 120	21 038
2020/21	354	83	4 921	131 799	75 195	41 798	20 200	24 070	21 274

Tabulka 2

³³ Tamtéž, tab. 24-9

Příloha 3

Počty středních odborných škol³⁴

24-8. Střední vzdělávání s maturitní zkouškou – odborné								
<i>Secondary education with A-level examination – technical programmes</i>								
Školní rok	Školy <i>Schools</i>		Třídy ¹⁾	Žáci celkem	z toho		Nově přijatí do 1. ročníku	Absolventi za minulý školní rok
	celkem	z toho soukromé a církevní			dívky	v soukromých a církevních školách		
<i>School year</i>	<i>Total</i>	<i>Private and church schools</i>	<i>Classes¹⁾</i>	<i>Pupils, total</i>	<i>Girls</i>	<i>Pupils in private and church schools</i>	<i>New entrants to the 1st grade</i>	<i>Previous school year graduates</i>
2010/11	909	249	9 556	240 009	125 175	39 661	56 995	51 876
2011/12	882	247	9 158	224 035	117 214	36 135	52 643	47 462
2012/13	848	239	8 603	207 052	108 659	33 093	49 276	46 478
2013/14	835	233	8 177	194 326	101 746	31 532	49 638	45 605
2014/15	811	226	7 952	188 319	98 508	32 070	49 673	38 496
2015/16	797	219	7 843	184 583	95 935	32 265	49 341	35 468
2016/17	795	217	7 824	185 006	95 676	33 315	49 733	32 427
2017/18	792	215	7 862	185 446	95 576	33 923	49 824	32 554
2018/19	782	213	7 918	186 565	96 189	34 307	50 043	32 651
2019/20	774	210	8 046	188 091	97 262	35 244	51 112	33 885
2020/21	774	211	8 217	194 208	100 644	37 109	53 370	36 456

Tabulka 3

³⁴ Tamtéž, tab. 24-8

Příloha 4

Počty vysokých škol³⁵

24-15. Vysoké školy								
<i>Universities</i>								
Rok	Vysoké školy <i>Universities</i>				Studenti vysokých škol <i>Students in universities</i>			
	celkem	v tom			veřejných a soukromých škol celkem	z toho		státních škol
		veřejné	soukromé	státní		veřejných	soukromých	
<i>Year</i>	<i>Total</i>	<i>Public universities</i>	<i>Private universities</i>	<i>State universities</i>	<i>Students in public and private universities, total</i>	<i>in public universities</i>	<i>in private universities</i>	<i>in state universities</i>
2005	65	25	38	2	289 464	265 370	24 359	.
2010	71	26	43	2	395 982	339 358	57 323	5 163
2011	72	26	44	2	392 038	339 037	53 657	5 091
2012	71	26	43	2	380 893	333 283	48 191	4 788
2013	71	26	43	2	367 770	324 944	43 364	4 304
2014	71	26	43	2	346 811	308 211	39 120	4 179
2015	68	26	40	2	326 439	292 434	34 456	3 883
2016	67	26	39	2	311 062	280 172	31 340	4 228
2017	64	26	36	2	298 679	269 460	29 669	4 316
2018	64	26	36	2	289 666	261 567	28 500	4 031
2019	60	26	32	2	288 608	261 107	27 963	4 018
2020	59	26	31	2	299 396	272 388	27 515	3 999

Tabulka 4

³⁵ Tamtéž, tab. 24-15

Příloha 5

Počet studentů veřejných vysokých škol³⁶

24-16. Vysoké školy veřejné – studenti									
<i>Public universities – students</i>									
Rok	Celkem	z toho ženy	podle státního občanství		podle formy studia		podle studijního programu		
			<i>Citizenship</i>		<i>Studies</i>		<i>Study programme</i>		
			české	cizí	prezenční	distanční a kombinované	bakalářský	magisterský	doktorský
<i>Year</i>	<i>Total</i>	<i>Females</i>	<i>Czech</i>	<i>Foreign</i>	<i>Full-time studies</i>	<i>Distance and combined studies</i>	<i>Bachelor</i>	<i>Master</i>	<i>Doctoral</i>
2005	265 370	136 590	248 235	17 149	213 738	53 866	132 757	114 059	22 310
2010	339 358	186 456	311 572	27 799	262 545	80 696	204 625	113 185	25 839
2011	339 037	187 032	309 682	29 373	263 338	79 436	203 932	113 624	25 549
2012	333 283	185 167	302 329	30 970	261 035	75 468	200 105	111 938	24 694
2013	324 944	180 677	292 324	32 635	257 214	70 682	193 509	109 885	24 612
2014	308 211	171 249	274 150	34 082	245 171	65 652	179 689	107 205	24 107
2015	292 434	162 015	256 670	35 776	232 253	62 574	167 236	103 907	23 777
2016	280 172	155 973	242 524	37 659	221 453	60 938	157 065	102 355	23 095
2017	269 460	150 543	231 456	38 005	212 840	58 637	150 521	98 900	22 054
2018	261 567	145 754	222 443	39 132	208 304	55 022	146 937	95 195	21 279
2019	261 107	145 292	220 380	40 731	210 745	52 148	149 194	92 933	20 821
2020	272 388	151 117	227 573	44 827	221 591	52 818	157 875	94 998	21 599

Tabulka 5

³⁶ Tamtéž, tab. 24-16

Příloha 6

Počet studentů soukromých vysokých škol³⁷

24-18. Vysoké školy soukromé – studenti									
<i>Private universities – students</i>									
Rok	Celkem	z toho ženy	podle státního občanství		podle formy studia		podle studijního programu		
			<i>Citizenship</i>		<i>Studies</i>		<i>Study programme</i>		
			české	cizí	prezenční	distanční a kombinované	bakalářský	magisterský	doktorský
<i>Year</i>	<i>Total</i>	<i>Females</i>	<i>Czech</i>	<i>Foreign</i>	<i>Full-time studies</i>	<i>Distance and combined studies</i>	<i>Bachelor</i>	<i>Master</i>	<i>Doctoral</i>
2005	24 359	14 228	20 617	3 744	9 514	14 872	21 318	3 139	-
2010	57 323	35 488	47 562	9 763	21 212	36 152	43 819	13 444	76
2011	53 657	32 972	44 249	9 410	21 043	32 641	40 369	13 209	100
2012	48 191	29 356	39 660	8 534	20 865	27 356	35 493	12 622	102
2013	43 364	26 166	35 591	7 773	20 081	23 325	31 274	12 013	106
2014	39 120	23 629	32 212	6 909	18 583	20 571	27 768	11 274	99
2015	34 456	20 494	28 141	6 317	17 225	17 282	25 331	9 058	87
2016	31 340	18 435	25 457	5 884	15 425	15 967	22 989	8 286	87
2017	29 669	17 326	23 913	5 758	14 771	14 933	21 883	7 721	81
2018	28 500	16 385	22 887	5 614	14 151	14 372	21 247	7 199	69
2019	27 963	15 998	22 263	5 700	14 135	13 846	21 174	6 733	68
2020	27 515	15 365	22 139	5 376	14 493	13 035	21 248	6 199	82

Tabulka 6

³⁷ Tamtéž, tab. 24-18

Příloha 7

Počet absolventů veřejných vysokých škol³⁸

24-17. Vysoké školy veřejné – absolventi									
<i>Public universities – graduates</i>									
Rok	Celkem	z toho ženy	podle státního občanství		podle formy studia		podle studijního programu		
			<i>Citizenship</i>		<i>Studies</i>		<i>Study programme</i>		
			české	cizí	prezenční	distanční a kombinované	bakalářský	magisterský	doktorský
<i>Year</i>	<i>Total</i>	<i>Females</i>	<i>Czech</i>	<i>Foreign</i>	<i>Full-time studies</i>	<i>Distance and combined studies</i>	<i>Bachelor</i>	<i>Master</i>	<i>Doctoral</i>
2005	41 301	22 657	39 656	1 645	32 843	8 518	15 329	24 081	1 950
2010	73 085	42 978	68 349	4 736	56 640	16 534	38 629	32 345	2 214
2011	76 639	45 613	71 513	5 126	58 996	17 754	40 732	33 594	2 437
2012	76 869	45 797	71 460	5 409	59 404	17 572	40 919	33 403	2 659
2013	76 595	45 902	70 762	5 833	59 362	17 342	40 670	33 645	2 398
2014	74 426	44 382	68 324	6 102	57 729	16 774	39 500	32 560	2 449
2015	70 603	42 069	64 471	6 132	55 587	15 087	36 406	31 873	2 396
2016	67 417	40 059	60 772	6 645	54 005	13 484	34 533	30 629	2 332
2017	63 097	37 297	56 233	6 865	50 490	12 677	31 170	29 609	2 376
2018	60 220	35 639	52 893	7 327	48 184	12 091	29 397	28 518	2 353
2019	56 877	33 711	49 281	7 597	45 587	11 346	27 799	26 825	2 300
2020	55 684	32 842	47 900	7 784	44 865	10 864	27 840	26 052	1 833

Tabulka 7

³⁸ Tamtéž, tab. 24-17

Příloha 8

Počet absolventů soukromých vysokých škol³⁹

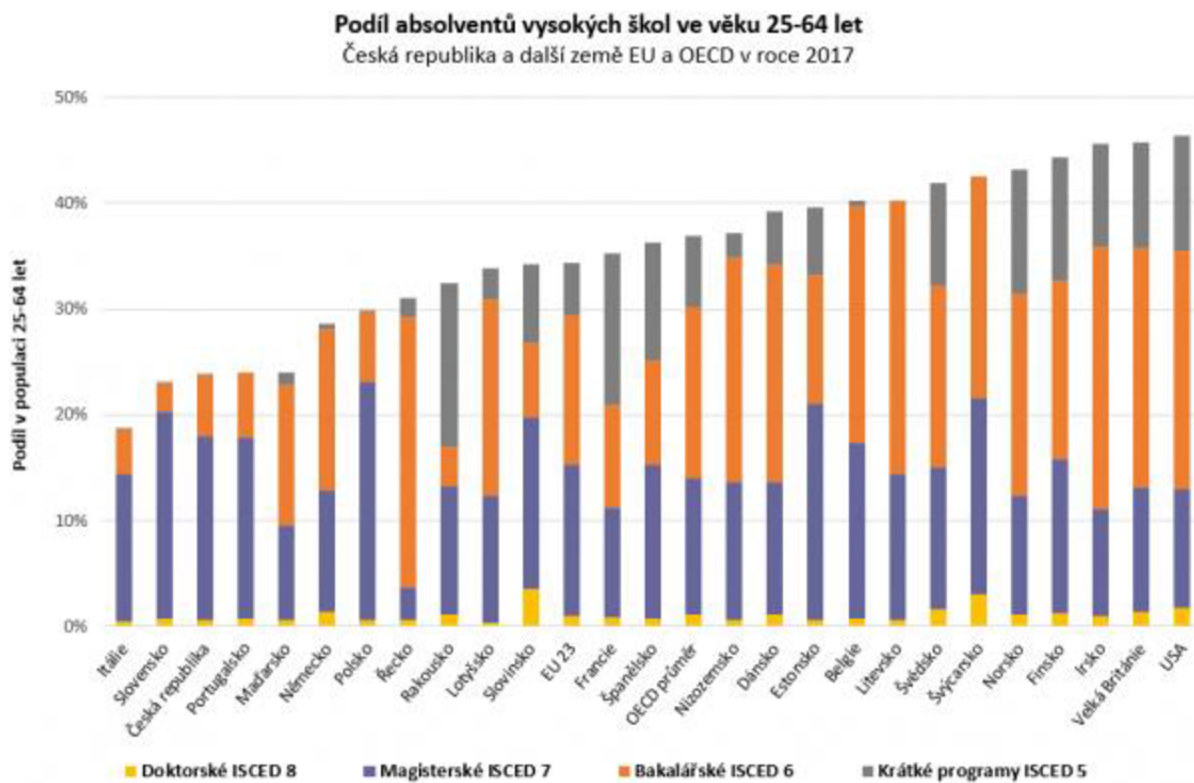
24-19. Vysoké školy soukromé – absolventi									
<i>Private universities – graduates</i>									
Rok	Celkem	z toho ženy	podle státního občanství		podle formy studia		podle studijního programu		
			<i>Citizenship</i>		<i>Studies</i>		<i>Study programme</i>		
			české	cizí	prezenční	distanční a kombinované	bakalářský	magisterský	doktorský
<i>Year</i>	<i>Total</i>	<i>Females</i>	<i>Czech</i>	<i>Foreign</i>	<i>Full-time studies</i>	<i>Distance and combined studies</i>	<i>Bachelor</i>	<i>Master</i>	<i>Doctoral</i>
2005	3 040	1 860	2 751	289	1 647	1 394	2 932	109	-
2010	15 007	9 895	12 997	2 010	5 427	9 580	10 599	4 400	8
2011	16 478	11 222	14 033	2 445	5 888	10 590	11 309	5 167	2
2012	17 232	11 616	14 401	2 831	6 044	11 188	11 612	5 616	4
2013	15 107	10 146	12 665	2 442	5 959	9 149	10 292	4 809	7
2014	13 837	9 161	11 636	2 201	5 752	8 085	8 836	4 983	18
2015	11 447	7 493	9 659	1 788	5 098	6 350	7 162	4 271	14
2016	9 968	6 515	8 523	1 445	4 791	5 179	6 545	3 413	11
2017	8 999	5 847	7 580	1 419	4 286	4 719	5 964	3 025	11
2018	8 359	5 377	7 102	1 257	4 070	4 296	5 396	2 945	19
2019	7 372	4 693	6 133	1 239	3 454	3 919	4 742	2 620	10
2020	7 238	4 578	6 114	1 124	3 235	4 004	4 684	2 548	7

Tabulka 8

³⁹ Tamtéž, tab. 24-19

Příloha 9

Grafické znázornění pořadí zemí OECD na základě počtu absolventů vysokých škol⁴⁰

Obrázek 1

⁴⁰ Universitas, magazín vysokých škol. Převzato 10. 7 2022, dostupné z: www.universitas.cz/tema/2054-je-vysokoskolaku-prilis-malo-nebo-prilis-mnogo